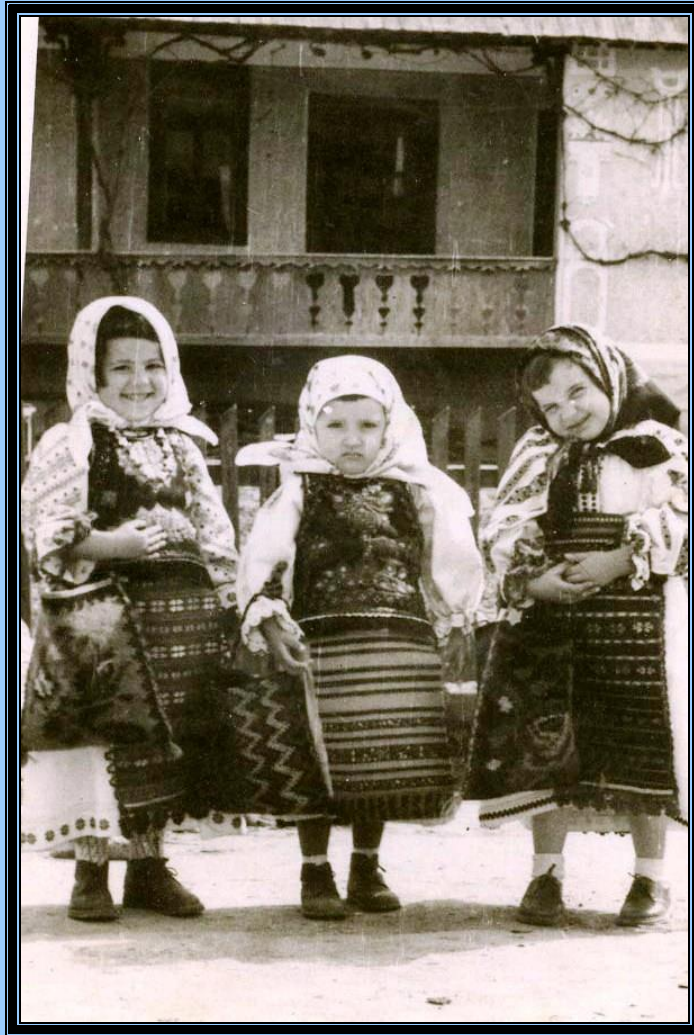

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, TRADIȚIE ȘI ISTORIE LOCALĂ -

HRISTOS A ÎNVIAT!

ANUL III, NR. 4 (20), APRILIE, 2014

ÎN ACEST NUMĂR:

**IUSTIN SOHORCA, DORIN DOLOGA, MAXIM HALIȚĂ, ALEXANDRU POP,
GEORGE BARIȚIU, IULIU-MARIUS MORARIU, PREOT CONSTANTIN NECULA**

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL III, NR. 4, APRILIE 2014

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDACȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33, jud. Bistrița-Năsăud; E-mail:
florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

TEHNOREDACTARE: *Alexandru Dărăban*

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:
<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>
<http://en.calameo.com/accounts/3280504>
<https://www.facebook.com/daraban.alexandru.3>
<http://revistapisaniisangeorzene.wordpress.com/>

COPERTA I: Mlădițe sângeorzene gătite de Paști (fotografie din arhiva artistului Maxim Dumitraș)

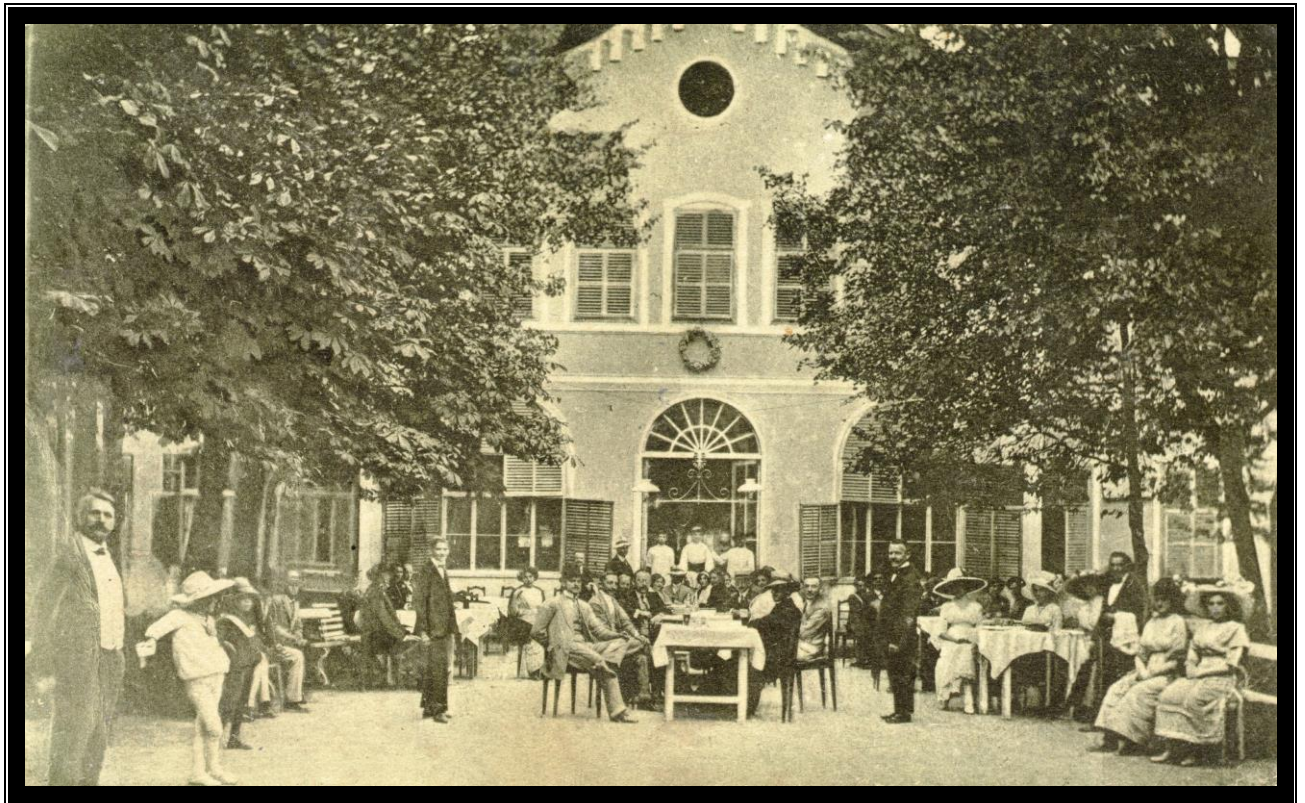
COPERTA IV: Vlăstar din Sângeorz la Paști (fotografie din arhiva artistului Maxim Dumitraș)

ISSN 2285 – 8229
ISSN-L 2285 – 8229

IDENTITATE

Fotografie din colecția artistului Maxim Dumitraș

Fotografie din colecția artistului Maxim Dumitraș

DATE ISTORICE DESPRE COMUNA SÂNGEORZ-BĂI

- | -

IUSTIN SOHORCA

Tocmai în timpul când comuna, în loc să fie pe calea dezvoltării și a consolidării, a fost împiedecată de la satisfacerea acestor trebuințe, căci, în urma repetatelor năvăliri de popoare barbare, românii ardeleni, în secolul al X-lea s-au dezbinat, formând trei voievodate, fiecare compuse din cnezate, stăpânite de voievozi și cnezi.

Astfel au fost voievodatele de la sudul și vestul Ardealului, stăpânite de Menumorut și Glad, iar cel de la centru, nord și est, la care aparținea și Valea Someșului, era stăpânit de voievodul Gelu, având capitala la Bălgrad (Alba-Iulia).

Voievodatele acestea erau de sine stătătoare, dar rivale și de multe ori chiar îndușmănite. Prin acest fapt au fost slabe și puțin rezistente la luptele grele pe care aveau să le înfrunte, pentru apărarea lor și a libertății lor.

În adevăr, timp îndelungat, românii ardeleni au fost călcați de multe hoarde barbare, dintre care unele numai în trecere, altele staționare un anumit timp în Ardeal, pe urmă plecau pierzându-se, înghițite, asimilate și chiar nimicite de popoarele băștinașe, bine organizate și mai puternice.

Dintre ele se pomenesc maghiarii, hunii și tătarii, tustrele de origine mongolo-turanică, năvălitoare din stepele asiatice, asemănătoare cu cele mai îngrozitoare avalanșe pustiitoare.

Despre huni, porecliți „căpcâni”, conduși de regele lor Attila, supranumit „biciul lui Dumnezeu”, se știe, că, după ce au trecut peste multe popoare au ajuns la porțile Romei. De aici, îmblânziți de Papa, dar mai ales încărcăți cu daruri, s-au retras spre nord și trecând Alpii au fost zdrobiți, nimicți și împrăștiați de Carol Magnul, împăratul Francilor. De atunci au dispărut ca popor.

O versiune susținută de unele persoane, dar necontrolată și neverificată, spune că hunii au lăsat în Ardeal ca moștenitori pe secui, care astăzi sunt în Regiunea autonomă-maghiară...

Acest popor de origine turanică, condus de regele lui, Arpad, a năvălit dinspre N-E prin pasul Vereczke în marele șes, îndreptându-se spre Panonia. În drumul lui, între fluviile Tisa și Dunăre au dat peste cumani și iasigi, cărora, ocupându-le locurile, cu vremea i-a asimilat.

După înjgheizarea țării „Ungaria” au întreprins incursiuni prin vecinătăți după prăzi, dar mai ales cu scopul de a-și lărgi prin cuceriri hotarele patriei, pe care o construiau și o consolidau.

După anul 1038, maghiarii cunoscând neunirea și slăbiciunea voievodatelor ardeleni, prima dată au atacat pe cele de la sud și vest, ocupându-le și stăpânindu-le rând pe rând.

Pentru apărarea voievodatului, de care aparținea și comuna Sângeorz-Băi, Gelu a trebuit să înfrunte o luptă crâncenă cu maghiarii conduși de Tuhutum. Lupta a rămas nedecisă în care Gelu a căzut vitejește. Ea s-a desfășurat lângă râul Căpuș.

Ocuparea și supunerea acestui voievodat s-a făcut în urma și în baza contractului de pace, încheiat cu jurământ pe câmpul de luptă, numit de atunci „Eskülö” (jurământul) și pe care este comuna Așchileu, lângă Hida, în fostul județ Cojocna, astăzi în Regiunea Cluj.

Mulți dintre luptătorii maghiari s-au stabilit în partea locului, sporind numărul imigranților.

De aici înainte românii ardeleni au dus și au suportat jugul amar al sclaviei peste 1000 de ani, supuși ungarilor, austriecilor și iarăși ungarilor. Dar, deși lipsiți de libertate și chiar de drepturile omului, românii au devenit o rezistență dâră, având privirile îndreptate spre răsărit, de unde vor sosi zilele de eliberare, care vor fi poarta deschisă a dezvoltării și înaintării lor. Și nu s-au înșelat, căci în 1918 și în 1944 și-au satisfăcut dorințele.

În legătură cu maghiarii au circulat și poate să mai circule și în prezent mai multe legende, dintre care îmi aduc aminte de următoarele:

1. Se spune că pe locul de luptă „Eskülö” s-a încheiat și un contract de căsătorie și că voievodatul lui Gelu a fost dat ungarilor ca zestre.

2. Altă legendă foarte duiosă spune că după încetarea luptei, armăsarul lui Gelu își căuta stăpânul printre cei căzuți, și aflându-l, cum l-a ridicat cu dinții și cum i-a săpat cu copitele groapa, înmormântându-l și făcându-i mormântul.

3. Se zice că ungurii la năvălirea în Ardeal nu cunoșteau și nu aveau noțiunea cuvântului „pantaloni”. După cucerirea Ardealului române bătrâne confecționau din pânză un fel de haină asemănătoare cu pantalonii, oferind-o ungarilor zicând: „*Na dragă* și te îmbracă ca lumea!” Iar după ce îi vedeau îmbrăcați exclamau „Noa dracii” sau „Noa dracu”. Ungurii repetând cuvintele și exclamările româncelor, prin derivare au format cuvântul „nadrág” = pantalon.

4. Întâmplător, dacă pe o româncă o chema Gacea, ungurii, tot prin derivare formau cuvântul „gatya” = izmene.

5. Originea hunilor și a maghiarilor care arată într-o legendă a lor spune că Noe din Biblie, între alți fii a avut și unul cu numele Nimrod, iar că acesta a avut doi fii, unul cu numele „Hunor” și celălalt „Magor”. Din aceștia se trag popoarele de mai sus.

Colonizații străini au fost aduși și stabiliți în comuna Sângeorz-Băi deodată cu colonizarea opidului (orașelului) Rodna. Între colonizatori au fost și niște cavaleri teutoni din călugări benedictini, așezați la abația din Rodna, asemănătoare cu abația din Mănăsturul Clujului, întemeiată de regele Bela I în anul 1061. Comuna noastră aparținea abației din Rodna. Coloniștii aceștia, mulțămăit numărului mic al lor, dar mai ales al darului și al puterii de asimilare a poporului nostru, s-au pierdut, s-au asimilat, însușindu-și toate caracteristicile băștinașilor români (v. Iuliu Marțian, *Țara Năsăudului*, pag. 29).

Toate trei categoriile de întemeietori ai comunei noastre, având un cult față de „Marele Mucenic George”, au convenit ca numele comunei să fie preschimbat și pe veci în „Sf. George”, dar mai târziu prin derivare, românii l-au schimbat în „Sângeordz”, „Sângeorz”, „Sângeorgiul Românesc”, „Sângeorgiul Român”, iar ungurii i-au zis „Szent György”, „Oláhszentgyörgy”, „Naszod-szent-györgy”. Toate numirile de mai sus derivă și au la rădăcină numele de „Sf. George”, iar astăzi poartă frumosul nume „Sângeorz-Băi”. (Amintire proprie)

Notă: Cronologia ce urmează va arăta pe scurt unele fapte și evenimente, trăite de poporul ardelean biruitor a toate, la care românii din Valea Rodnei, ca oameni liberi au asistat ca martori sau părtași. Anii 1141-1161, regele Ungariei, Geza al II-lea, a colonizat în ținutul Sibiului pe sașii aduși din Flandra, iar la sfârșitul sec. al XII-lea și începutul sec. al XIII-lea au fost colonizați *sașii*, care în anul 1206 au întemeiat Bistrița (Nösen) (Vezi Iulian Marțian, *Țara Năsăudului*, pag. 25). Anii 1241-1243, invazia și retragerea tătarilor (Vezi Iul. Marțian, *Castrul Rodna*, „Arhiva Someșeană” nr. 4/1926, pag. 45 și Bas. Bașota, *O monografie a Văii Rodnei*, „Arhiva Someșeană”, 25/1939, pag. 71).

„Vin tătarilor!” Acesta era strigătul de groază, care domina orașul Rodna și întreaga Vale a Someșului. Groaza s-a prefăcut în realitate, căci în primăvara anului 1241, tocmai în ziua de Paști, străbătând prin pasul Rodnei, o mare hoardă din acești păgâni de ai lui Gingis-Han, condusă de Kadan, a năvălit ca un potop în liniștita noastră vale.

Cea dintâi localitate care le-a stat în cale a fost orașul Rodna, vechiul Ruconium, care pe aceea vreme avea o populație de cca. 42.000 de locuitori, o parte din ei fiind în biserică, să asculte înălțătoarele imnuri ale Învierii lui Hristos. Liniștea sărbătorească a fost tulburată de urletele sălbatece ale năvălitorilor și de strigătele de groază ale acelor ce-și strigau soții, soțiile, copiii și părinții. Cea mai mare parte a localnicilor a opus o rezistență dâră în lupta neegală, având în frunte pe cei trei preoți, Domide, Marcu și Anastasie, care au căzut pe rând cu crucea în mână, năzuind să intre în biserică, să apere și să salveze evanghelia, toate obiectele rituale și sacre, pe când alții lăsând toate pradă, s-au refugiat în desișurile codrilor din apropiere.

Dar tragedia cea mai îngrozitoare s-a desfășurat în interiorul bisericii, aici, încă din primele momente, toate intrările au fost blocate, iar creștinii care năzuiau să iasă erau măcelăriți pe loc, alții cădeau luptând, căutându-și, ca și cei de afară, soții, soțiile, copiii și părinții.

În vălmășeala luptelor și a izbiturilor au fost doborâte sfeșnicele și candelabrele cu lumânările aprinse, incendiind totul. De acum luptătorii din ambele părți cădeau sufocați de fum și carbonizați de incendiul, care se propaga și se alimenta cu o neînchiptă furie.

Fum cătrănit și învolburat și împletit cu limbi șerpuitoare de flăcări izbucnite prin ferestre, ajungând la acoperiș, au incendiat întreaga biserică, prefăcând-o într-un adevărat vulcan în plină erupțiune.

Bujala din interior și curenții fierbinți produs de pălălăile focului au făcut ca pereții bisericii să crape, și împreună cu plafoanele să se năruiască cu vuiete sinistre de tunet, strivind și îngropând totul sub mormanele de blocuri de zid, de moloz, grinzi și tăciuni aprinși. Despre un ajutor sau o ameliorare a situației nu putea fi vorba căci radiația fierbințelii insuportabile, emanată de blocurile de granit încins și din grămezile de moloz fierbinte, făceau imposibilă apropierea de locul sinistrului. Și nu era cine să încerce acest lucru temerar.

Satisfăcută fiindu-le pofta de jaf și sânge, hoardele tătărești, în după amiaza aceleiași zile, încărcate de prăzi și robi, au părăsit orașul luând drumul Someșului în jos, jefuind ce mai găseau și incendiind casele, pe care le goleau sau din care nu aveau ce ridica ...

După plecarea ultimilor păgâni, localnicii, cu multă precauțiune, revenind la vetrele lor, au procedat la înmormântarea – fără preoți - a victimelor dramei și la refacerea gospodăriilor distruse.

Dar cea mai îngrozitoare și mai sfâșietoare muncă a fost căutarea și dezvelirea cadavrelor de pe sub blocurile de zid din interiorul bisericii. Bărbații își căutau soțiile, femeile își căutau soții și copiii. Muncă zădarnică, migăloasă și înfiorătoare, că ceea ce scoteau de sub molozul încă fierbinte erau cadavre carbonizate de nerecunoscut, strivite, descărnate și membre dislocate.

Oamenii au fost nevoiți să adune, să ridice toate rămășițele victimelor, și împreună, să le depună într-o groapă comună, săpată la umbra unicului zid-ruină, rămas în picioare din cupola intrării în interiorul bisericii. Cadavrele tătărești, lângă care s-au găsit armele ucigașe, au fost înhumate în altă groapă comună. Astfel zidul ruină, declarat monument istoric, cât și urmele mormintelor de la baza acestui zid, se văd și astăzi. (Povestire proprie)

„Vin tătarii!” Vestea năvălirii acestor barbari și a înfricoșătoarei tragedii desfășurată în Rodna a străbătut fulgerător în toate părțile, punând întreg ținutul în stare de alarmă și de luat măsuri de apărare.

Astfel de măsuri au fost luate și de locuitorii comunei Sângeorz-Băi, chiar în ziua de Paști, căci luând cu ei vitele și alimentele, au evacuat localitatea. O parte s-au refugiat în poienițele din pădurile de către est de pe vâlicelele *Butucelii* și ale *Văii lui Dan*, dar grosul poporului trecând spre vest în *Cormaia* s-a adăpostit în rariștile și luminișurile codrilor din susul *Văii Tătarilor*.

Ca măsură de apărare și de prevenirea unei surprinderi, sătenii au procedat la slăbirea arborilor, pe o anumită porțiune de pădure, pe ambele maluri de-a lungul vâlcei fiind de pază vigilentă. Măsura a fost de folos, căci o mare ceată răzleață de păgâni, atrasă de fumurile din adăposturi și ademeniți de prăzile pe care și le închipuiau bogate, în după-amiaza zilei de Paști, s-a abătut în partea locului, intrând nebănuitoare în vâlcea, năzuind cu urlete sălbatice spre adăposturile sătenilor. Aici însă și-au găsit sfârșitul, căci în momentul când tătarii se găseau în vâlcea, la un semnal dat, sângeorzenii au dărâmat arborii peste ei, strivindu-i. Supraviețuitorii au fost măcelăriți cu topoarele, străpunși cu furcile și nimiciți cu desăvârșire.

La lăsarea nopții peste vâlcea s-a așternut o liniște, tot atât de înfiorătoare, era liniștea morții, ca și urmele barbarilor care abia au conținut.

Sătenii, veghetori, ascultau țipetele păsărilor de noapte, urletele fiarelor sălbatice din codri și ultimele gemete ale tătarilor muribunzi.

În ziua a 2-a de Paști, sătenii noștri au ridicat dintre crengăriile și trunchiurile copacilor încâlciți în vâlcea, mulțimea cadavrelor tătărești, le-au înhumat în marginea unui luminiș, pe malul stâng al vâlcei, devenind loc de fân, astăzi proprietatea săteanului muncitor Ioan Sil. Buia.

Locul înhumării se cunoaște și astăzi. În timpurile trecute s-au găsit câteva arme de ale tătarilor, dar s-au pierdut, s-au irosit.

Cadavrele rămase neîngropate au fost abandonate în vâlcea, pradă păsărilor răpitoare, reptilelor și fiarelor sălbatice.

Cu aceasta s-a încheiat tragedia din vâlcea care de atunci se numește *Vâlceaua Tătarilor*.

În zilele următoare poporul sângeorzan s-a întors la locul unde era comuna prefăcută acum în scrum și cenușă.

Cu hărnicie, sătenii și-au refăcut gospodăriile, revenind încet la starea normală, pașnică.

Liniștea a devenit desăvârșită la vestea îmbucurătoare a retragerii totale a tătarilor pe alte drumuri, eveniment întâmplat în anul 1243.

Retragerea a fost pripită din pricină că murind stăpânitorul lor, Gingis-Han, întreg poporul tătăresc trebuia să se întoarcă în locurile de baștină pentru alegerea altui conducător (povestire proprie după legende comunicată de A. Ogâgău).

În anul 1437. Revoluția și moartea conducătorilor Mihai și Galu Valahul, cu o mulțime de țărani români. (Vezi Iustin Sohorca „Însemnări sărbăt. naționale” ținută la an 1923)

În anul 1469. 30. IX. Regele Matei Corvinul ordonă ca *Valea Rodnei*, dăruită sașilor de înaintașii lui, de la data de mai sus, în privința impozitelor, aparține orașului Bistrița. (Vezi Iul. Marțian, *Țara Năsăudului*, pag 32)

În anul 1470, 21. II. Regele Matei Corvinul ordonă voievodului ardelean să ia măsuri pentru apărarea orașului Bistrița împotriva românilor revoltați care o amenință. (Idem, pag. 32)

În anul 1471. Voievodul Ardealului, Ioan Póngrátz, confirmă că românii din Valea Rodnei, care provideau serviciul de paznici ai frontierei din această parte cu contingent propriu, și, ca atare, s-au bucurat din vremuri vechi de o autonomie, asemănătoare celei a paznicilor secui, erau oameni liberi, conform cu prevederile constituției ardelen. (Vezi Iul. Marțian, *Țara Năsăudului*, pp. 29 și 30)

În anul 1472. Regele Matei Corvinul repetă ordinul din 1469 (Idem, pag. 32).

În anul 1472-1474. Românii din Valea Rodnei, revoltați, au protestat energic împotriva degradării lor la starea de iobăgie a orașului Bistrița, invocând motivul că au avut autonomie proprie și că oameni liberi din veacuri fac paza frontierei în sectorul sau „Cordonul” ce se întinde din vârful Ineului și până la pasul Bârgăului. (Idem, pag. 30)

În anul 1475. Regele Matei Corvinul repetă ordinul din anul 1472 cu observația că românii din Valea Rodnei să se bucure de toate drepturile, obișnuințele, grațiile și privilegiile, de care se bucură orașul Bistrița și cetățenii ei din vremuri vechi. Conventul din Cluj-Mănăstur redactează actul de executare a ordinului regal.

În anul 1414-1517. Sub regele maghiar Vladislav al II-lea și sub legile sale, clasa iobagilor a fost menită robiei veșnice, poporul fiind lipsit chiar și de libertățile personale.

Feudalii grofi, baroni și mari moșieri maghiari, secui și sași prin aplicarea odioasei legi „Tripartitum” sau „Unio trium nationum” au ținut poporul în cea mai cruntă și înjositoare stare de iobăgie și mizerie. Ar fi prea jalnică descrierea amănunțită, care să arate stările sociale din acea vreme.

Pentru a scurta jugul acestei robii, poporul de jos sau „misera plebs contribuens”, condus de Doja Secuiul și de Popa Laurențiu a pornit o mișcare revoluționară care a fost înecată în sânge, iar conducătorii au fost supuși celor mai cumplite chinuri.

Doja, așezat pe un „tron” de fier înroșit în foc și încoronat cu o coroană tot din fier înroșit, a murit alături de Popa Laurențiu.

Poporul din Valea Rodnei a fost numai martor înfiorat de chinurile și suferințele fraților din întinsul Ardealului. (Vezi Vasile Bichigean, „*Poëmation de secunda legione Valachica*”, public. În revista „Arhiva Someșană”, nr. 4/1926, pag. 74).

În anul 1529. În vremea când în Moldova domnea Petru Rareș, fiul lui Ștefan cel Mare, o mare parte de Ardealul de est, care cuprindea și Valea Someșului în jos, până inclusiv cetatea Ciceului (Cristur), în comuna Aldorf a fost postată armata acestui, Domn, cu menirea să asedieze și să cucerească orașul Bistrița, care nu voia să se supună stăpânirii acestui Domn (Vezi rev. „Arhiva Someșană” nr. 27/1939, pag. 306)¹.

(Continuare în numărul viitor)

¹ Prima ediție apărută sub auspiciile Cercului „Plaiuri năsădene și bistrțene”, Cluj- Napoca, 1986, împreună cu *Jurnal de front*, după manuscrisul găsit de Teodor Tanco la muzeul din Sângeorz-Băi. A fost reeditată de postul de radio *Someș*, administrator Traian Ogâgău, sub îngrijirea lui Domide Filip Cornel, 2011, pp. 15-26.

Casa parohială de peste râu
Sîngeorz Băi.

BISERICĂ ȘI SOCIETATE

BISERICA DE PIATRĂ DIN SÂNGEORZ - BĂI

- DE LA PRIMELE MENȚIUNI DOCUMENTARE PÂNĂ ÎN ANUL 1870 -

DORIN DOLOGA

Biserica din Sângeorz-Băi are o vechime considerabilă. Acest lucru este într-o anumită măsură firesc ținând seama de faptul că localitatea Sângeorz-Băi este atestată documentar încă din anul 1245¹. Astfel, într-un document din anul 1450 este menționată existența la Sângeorz - Băi a unei capele de lemn².

Pentru perioada următoare informațiile privind existența unei biserici la Sângeorz-Băi lipsesc. Viața religioasă a românilor din Transilvania s-a desfășurat în Evul mediu în formă mănăstirească.

Cu prilejul anchetei și recensământului din 29 mai 1761 sătenii din Sângeorz-Băi declarau că biserica veche a fost construită înainte cu 121 de ani, adică în anul 1640 și că fusese devastată de dușmani astfel încât au rămas numai zidurile³. Faptul că biserica a fost devastată, rămânând totuși zidurile ne face să credem că biserica din anul 1640 era construită din piatră. Edificarea unei biserici de piatră în vremea respectivă constituie un lucru de excepție pentru Sângeorz-Băi, ca și pentru Transilvania de altfel. Construcția unei asemenea biserici, chiar și de mici dimensiuni era foarte costisitoare. Chiar dacă piatra era adunată de către credincioși, plata meșterilor necesita sume mari de bani. Preoții și locuitorii români ai vremii aveau o stare materială precară. Construcția bisericii și întreținerea preotului, care se adăugau la obligațiile față de magistratul orașului Bistrița, constituiau sarcini dificile pentru comunitățile românești ale căror dimensiuni numerice erau reduse. Episcopia ortodoxă a Vadului era una săracă⁴. Probabil că biserica a fost construită cu sprijinul domnitorului Moldovei, Vasile Lupu, despre care știm că a susținut biserica din Șcheii Brașovului și că s-a manifestat ca un sprijinitor al ortodoxiei.

Cu ocazia aceleiași anchete și recensământ din 29 mai 1761 sătenii arătau că o nouă biserică de piatră⁵ a fost construită în anul 1669 așa cum menționa inscripția bisericii, prin contribuția sătenilor care au adunat materialele și a preotului Miron, despre care se spunea că a descoperit o

¹ **Pompei Boca**, „Vechimea documentară a localităților din Județul Bistrița-Năsăud”, în *File de Istorie. Culegere de studii, articole și comunicări*, vol. I, Bistrița, 1971, p. 90.

² **Iulian Marțian**, „Un important document din secolul XV”, în *Arhiva Someșană*, nr. 17, Năsăud, 1933, p. 172.

³ **Virgil Șotropa**, „Contribuții la istoria bisericească”, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 465.

⁴ Cu excepția perioadei de început a acesteia.

⁵ Este posibil să se fi refăcut vechea biserică de la 1640 sau piatra provenită de la aceasta să fi fost folosită pentru construcția noii biserici din anul 1669.

comoară și care a plătit astfel maiștrii constructori¹. Biserica edificată în anul 1669 a fost cu certitudine din piatră. Cu ocazia vizitei canonice din anul 1864 vicarul greco-catolic al Rodnei consemna faptul că biserica de piatră din Sângeorz-Băi a fost construită în anul 1669². Cunoaștem faptul că în anul 1717 biserica a fost arsă de către tătari³. Cu toate acestea sătenii arătau în anul 1761 că inscripția bisericii menționează ca an al construcției acesteia anul 1669. Acest lucru nu ar fi fost posibil în cazul unei biserici de lemn, care ar fi ars în întregime. După distrugerile din anul 1717 biserica a fost refăcută. Conscriptia din anul 1733, ca și cele din anii 1750 și 1762 menționează existența unei biserici la Sângeorz-Băi⁴. Faptul că ctitorul bisericii din anul 1669, preotul Miron, ar fi descoperit o comoară pe care a folosit-o pentru a plăti maiștrii constructori nu poate fi exclus cu desăvârșire. În epoca respectivă există cazuri de persoane care au descoperit tezaure pe care le-au considerat a fi un dar de la Dumnezeu și în consecință le-au folosit pentru a construi biserici.

În afară de biserica de piatră, la Sângeorz-Băi a existat și o biserică de lemn. În anul 1752 cu prilejul unei anchete s-a stabilit că edificarea mănăstirii din Valea Mărului a durat trei ani și că aceasta fusese terminată înainte cu trei ani. Acest lucru înseamnă că mănăstirea a fost edificată în perioada 1746-1749. Mănăstirea a fost construită de către Misail, fostul episcop de Rădăuți, care stătuse aici în perioada respectivă și de preotul Tinău⁵. Ne întrebăm cine era Misail și ce legătură avea acesta cu Sângeorzul-Băi. Știm că Mihail Chisăliță⁶, cum mai era denumit, era originar din Transilvania. Probabil din acesta a fost motivul pentru care a ales să construiască un schit la Sângeorz-Băi. Acest lucru constituie o dovadă a legăturilor profesionale dintre Transilvania și Moldova în secolul al XVIII-lea. Iconostasul bisericii de lemn datează din anul 1751 și i se datorează preotului Constantin, ctitorului popa Iacov și preotului Grigore⁷. În urma vizitei canonice

¹ Virgil Șotropa, *op. cit.*, p. 465.

² **Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale** (în continuare **S.J.B.-N.A.N**), fond: *Vicariatul Rodnei*, dos. 192, f. 7.

³ **Virgil Șotropa**, „Tătarii în Valea Rodnei”, în *Arhiva Someșană*, nr. 28, Năsăud, 1940, p. 40.

⁴ **Costin Feneșan**, *Izvoare de demografie istorică*, vol. I, București, 1986, p. 99, 288 și 369.

⁵ **Virgil Șotropa**, „Mănăstiri și călugări în Valea Rodnei”, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, Năsăud, p. 121-125; la ancheta și recensământul din 29 mai 1761 diacul Onul a popii Tinului s-a declarat greco-catolic – vezi **Virgil Șotropa**, „Contribuții la istoria bisericească”, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 466.

⁶ Chisăliță este o poreclă; ea vine de la denumirea unui magiun realizat din prune puțin fierte și care probabil îi plăcea lui Misail; el s-a călugărit la mănăstirea Putna al cărei stareț a fost în perioadele 1703 – 1705 și 1716 – 1724; în intervalul 1729 – 1735 el a condus Episcopia Rădăuților; în anul 1735 Misail s-a retras de la conducerea episcopiei la metania sa, unde a primit schisma cea mare cu numele de Mina (primirea schisme celei mari însemna trecerea la un stadiu superior de spiritualitate, la o viață marcată de reguli foarte dure, asemănătoare pustnicilor; prin acceptarea schisme celei mari se considera că se dobândește accesul la viața veșnică în rai; persoana care accepta schisma cea mare o făcea de obicei către sfârșitul vieții); în anul 1751 Misail Chisăliță a încetat din viață și a fost înmormântat la mănăstirea Putna, însă locul mormântului său nu se cunoaște – vezi revista *Teologie și viață*, serie nouă, an II, LXVIII, NR. 8 – 10, 1992, p. 107-108 și **Dimitrie Dan**, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena 1912, p. 109.

⁷ **Marius Porumb**, **Onisie Moraru**, **Ioan Baci** (coordonatori), *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj – Napoca, 1982, p. 173-174 și **Greta Monica Miron**, „...poruncește, scoale-te, du-te, propoveduește...” *Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)*, Cluj-Napoca, 2004, p. 339.

de la Sângeorz-Băi vicarul greco-catolic Marian consemna la 17 februarie 1837 că a găsit aici o biserică de lemn aflată într-o stare avansată de degradare. Biserica fusese construită în câmp pe un loc privat și după cum credea vicarul, un călugăr slujise în ea. După ce în urma dispozițiilor împăratului habsburgic Iosif al II-lea toți călugării din mănăstirile din păduri au fost ridicați, biserica a rămas pustie și mai târziu a fost adusă în sat și așezată în stânga râului Someș. Cum biserica era folosită pentru slujbele religioase destul de rar, vicarul recomanda să se renunțe la ea¹. La 17 decembrie 1849 vicarul greco-catolic al Rodnei răspundea solicitării preoților din Sângeorz-Băi privind mutarea bisericii dintre dealuri la mijlocul satului, dincolo de apă, că este de acord, cu condiția ca pereții bisericii să nu fie putrezi². La 21 decembrie 1849 locuitorii din Sângeorz-Băi declarau că nu vor să construiască o nouă biserică, ci numai să o mute pe cea veche³.

Documentele întocmite cu ocazia vizitei canonice din anul 1859 vicarul greco-catolic al Năsăudului consemnau existența la Sângeorz-Băi a două biserici, dintre care una era de piatră și cealaltă de lemn. Ambele biserici erau foarte mici și necorespunzătoare, fiind neapărată nevoie să se edifice o nouă biserică. Biserica de piatră era lungă de 8 orgii⁴, lată de 4 orgii⁵ și avea pereții înalți de 2 ¼ orgii⁶, iar biserica de lemn aflată „peste apă” era lungă de 5 ½ orgii⁷, lată de 3 orgii⁸ și avea pereții înalți de 1 ½ orgii⁹.

La 5 aprilie 1864 preotul din Sângeorz-Băi, Simion Tanco, îi adresa o lungă scrisoare vicarului greco-catolic al Rodnei. La începutul scrisorii el arăta faptul că biserica se afla într-o stare de degradare accentuată. Astfel, turnul bisericii era slăbit, acoperișul era găurit și putred, iar pereții erau crăpați și sprijiniți cu proptele. Preotul arăta că această stare de lucruri fusese adusă la 26 martie 1864 la cunoștința conducerii Districtului Năsăud căreia i s-a cerut luarea măsurilor necesare. Deoarece credincioșii din Sângeorz-Băi nu voiau să ia inițiativa construirii bisericii, ei au fost capacitați de către preot să facă acest lucru. La 23 februarie 1862 comunitatea a dat o declarație prin care se angajau să construiască biserica, declarație care a fost înaintată conducerii Districtului Năsăud pentru confirmare, urmând ca astfel să fie înaintată Episcopiei greco-catolică de Gherla. Deși credincioșii se angajaseră ca până în toamna anului 1862 să adune materialul pentru construcția bisericii, până în primăvara anului 1864 nu s-a întreprins nimic. În această situație oficiul parohial și curatoratul bisericesc¹⁰ împreună cu primăria și intelectualii s-au adunat la 1

¹ Virgil Șotropa, „Acte, corespondențe și ordonanțe vicariale”, în *Arhiva Someșană*, nr. 20, Năsăud, 1936, p. 264.

² *Ibidem*, p. 279.

³ S.J.B.-N.A.N., fond: *Vicariatul Rodnei*, dos. 13, f. 1.

⁴ O orgie sau un stângen măsura 1, 896 metri, deci biserica avea lungimea de 15, 16 metri.

⁵ Lățimea era de 7, 58 metri.

⁶ Înălțimea era de 4,26 metri.

⁷ Lungimea era de 10,42 metri.

⁸ Lățimea era de 5,68 metri.

⁹ Înălțimea era de 2,84 metri; vezi S.J.B.-N.A.N., fond: *Vicariatul Rodnei*, dos. 126, f. 9.

¹⁰ Curatorul bisericesc era organismul echivalent consiliului parohial de astăzi, care îl ajuta pe preot în luarea unor decizii importante privind parohia.

ianuarie 1864 în casa curatorului primar George Lica, căpitan pensionat de grăniceri, și au stabilit începerea construcției bisericii. O parte a credincioșilor, mai ales aceia care aveau bani împrumutați de la biserică, precum și aceia care „din nărav îndătinat vor întotdeauna fără vreo cauză binecuvântată a fi opozanții” nu au fost de acord. Preotul cerea vicarului greco-catolic al Rodnei să aducă la cunoștința conducerii Districtului Năsăud necesitatea construirii bisericii și să întreprindă demersuri în acest sens pe lângă Episcopia greco-catolică de Gherla. Biserica dispunea de o sumă de 6000 florini. Preotul arăta faptul că localitatea Sângeorz-Băi avea 2500 locuitori, dar numai două locuri bisericești, dintre care unul în centrul comunei, cu o suprafață de 500 orgii pătrate, unde se afla biserica de piatră și altul „peste apă”¹, cu o întindere de 450 orgii pătrate, unde se găsea biserica de lemn. Ambele locuri erau destul de reduse ca dimensiune și se aflau în apropierea caselor locuitorilor, care erau construite din lemn și acoperite cu paie. Din cauza faptului că erau prea restrânse și a faptului că un eventual incendiu declanșat la casele din vecinătate s-ar fi putut extinde la clădirea bisericii, terenurile erau nepotrivite. Preotul Simion Tanco solicita vicarului greco-catolic al Rodnei să intervină pe lângă conducerea Districtului Năsăud pentru obținerea grădinișii casei fostului căpitan de grăniceri. Locul avea mai multe avantaje, printre care se numărau faptul că era suficient de larg, se afla în apropierea pieței târgului, a izvoarelor de apă minerală pe care pacienții o foloseau pentru tratarea diferitelor afecțiuni, a casei parohiale, a școlii triviale și a școlii comunale care se afla în ruină și a cărei material putea fi folosit pentru construcția bisericii. În sfârșit, preotul arăta că edificarea unei biserici în acel loc era un motiv în plus pentru ca Sângeorzul-Băi să fie considerat ca și opid². Alături de alte motive, faptul că credincioșii din Sângeorz-Băi nu și-au îndeplinit obligațiile asumate prin declarația asumată la 23 februarie 1862 prin care se angajau să adune material pentru construcția bisericii, au determinat Episcopia greco-catolică de Gherla să îi comunice vicarului greco-catolic al Rodnei Grigore Mosil la 14 noiembrie 1865 că a decis să revoce Decizia episcopală nr. 937/199 din 24 martie 1862 privind numirea lui Emanuel Călina³ ca și capelan⁴ la Sângeorz-Băi⁵. Pregătindu-se pentru edificarea bisericii, scop în

care au însărcinat pe inginerul Filip Lindorfer din Bistrița cu alcătuirea planului acesteia, reprezentanții bisericii din Sângeorz-Băi încercau să recupereze banii bisericii împrumutați credincioșilor, pentru a-i putea folosi la plata lucrărilor care urmau să demareze în scurt timp. Printre creditorii bisericii din Sângeorz-Băi se afla și preotul din Ilva Mică, Emanuel Călina, care

¹ Dincolo de Someș.

² S.J.B.-N.A.N., fond: *Vicariatul Rodnei*, dos. 195, f. 8-9; opid era considerată așezarea care avea dreptul de a ține târguri anuale, în această categorie intrând Năsăudul și Rodna; Bistrița avea de asemenea acest drept, având totodată un statut superior de oraș condus de magistrat.

³ Emanuel Călina era preot la Ilva Mică.

⁴ Preotul capelan era preotul care îl ajuta pe preotul titular al parohiei.

⁵ S.J.B.-N.A.N., fond: *Vicariatul Rodnei*, dos. 208, f. 6.

avea de plătit 84 florini și dobânda de 10 % pe anul 1868. Deși i se ceruse în două rânduri să plătească dobânda, Emanuel Călina nu a dat nici un răspuns. În această situație, preotul Simion Tanco și curatorul cereau la 14 februarie 1869 vicarului greco-catolic al Rodnei să intervină pentru ca Emanuel Călina să plătească măcar 30 de florini, care reprezenta dobânda de 8 florini și 40 creițari și plata unei părți din suma datorată¹.

Situația terenului fostă proprietate grănicerească pe care preotul Simion Tanco dorea să-l dobândească pentru construcția bisericii nu era încă pe deplin clarificată. Prin Rezoluția de la Laxenburg din anul 1860 împăratul Franz Iosif a decis ca proprietățile foste grănicerești, administrate de către stat la acea dată, să revină în proprietatea Districtului Năsăud și a fiecărei comunități locale în parte. Această rezoluție stabilea doar principiile generale, aplicarea ei punctuală făcându-se prin sentințe care vizau localitățile respective. Trecerea efectivă a averilor grănicerești în proprietatea comunităților foste grănicerești s-a definitivat abia în anul 1890. Preotul din Sângeorz-Băi s-a adresat direct împăratului în acest sens, dar fără rezultat. La 19 aprilie 1866 Guvernul Transilvaniei comunica faptul că împăratul Franz Iosif a răspuns negativ la solicitarea preotului Simion Tanco adresată acestuia privind cedarea locuinței și grădinii fostului căpitan de grăniceri Dănilă Lica, aflate atunci încă în administrarea statului, pentru construirea bisericii din Sângeorz-Băi².

Parohia Sângeorz-Băi înainta la 8 decembrie 1869 Episcopiei greco-catolice de Gherla spre aprobare planul bisericii alcătuit de inginerul Filip Lindorfer din Bistrița și care costase 150 de florini. Cu această ocazie preotul arăta că parohia dispunea de 8400 de florini, 98 și 8/10 creițari bani proprii, 4000 de florini proveniți din donații și de suma de 3000 de florini, această din urmă sumă provenind din dobânda de 10 % percepută pentru banii bisericii împrumutați unor persoane private și fiind depusă cu dobândă de 5 % la Banca din Sibiu³. La solicitarea preotului Simion Tanco Primăria comunei Sângeorz-Băi se obliga prin declarația dată la 23 decembrie 1869 să asigure mâna de lucru și materialul necesar construcției bisericii⁴. La 31 decembrie 1870 Episcopia greco-catolică de Gherla a aprobat planul construcției bisericii, atrăgând atenția ca locul corului bisericii să fie construit din piatră, iar iconostasul să fie construit în conformitate cu ritul oriental⁵.

A urmat construcția bisericii din Sângeorz-Băi, fapt marcat de asemenea de o serie de dificultăți.

¹ *Ibidem*, dos. 263, f. 5.

² *Ibidem*, dos. 222, f. 8.

³ *Ibidem*, dos. 263, f. 17.

⁴ *Ibidem*, f. 22.

⁵ *Ibidem*, dos. 279, f. 32.

NOI MĂRTURII PRIVIND BISERICA DE PIATRĂ DIN SÂNGEORZ-BĂI

MAXIM HALIȚĂ¹

Paginile următoare conțin puținele date autobiografice scrise de Maxim Haliță în carnetul unde a trecut toate socotelile privitoare la edificarea bisericii și a casei parohiale din Sângeorz. În redactarea originalului a fost păstrată ortografia veche.

Originalul se găsește în biblioteca vilei „Haliță” din Sângeorz (astăzi nu mai există, s.n.), iar o parte din ele ne-au fost puse la dispoziție de bibliotecara Liceului „Solomon Haliță” din Sângeorz-Băi, Mărina Hîruța, pe această cale aducându-i cele mai alese mulțumiri.

Această cărticică o am procurat eu subscrisul pe banii mei, de la Viena, la anul 1877, pe rugarea mea de mijlocire prin d-l Dionisie Alexandru Șteopoaie de aicea, pe atunci se afla la Universitate în Viena; care astăzi e inginer ca șef de stație la calea ferată la București în România.

Această observare o am scris-o la 8 februarie 1892 fiind supărat pentru nedreptăți de la cei răi la inimă.

Notificațiune

Împrejurarea, că despre biserica cea veche, ce a existat până la edificarea celei noi, nu s-a aflat niciun document: când și prin cine s-a făcut, ci numai o tradițiune, cum că oarecând un popă de aici a trimis cu carul pe servitorul său la câmpul „Cornul Dealului” ca să aducă pietre/lespezi de cuptor, care au și adus-o de acolo. Pe una lespede a fost scris: „Cine va afla această comoară, acela să facă trei biserici, când nu ar face să fie afurisit de noi și de Dumnezeu”.

¹ Este vorba despre tatăl lui Solomon Haliță.

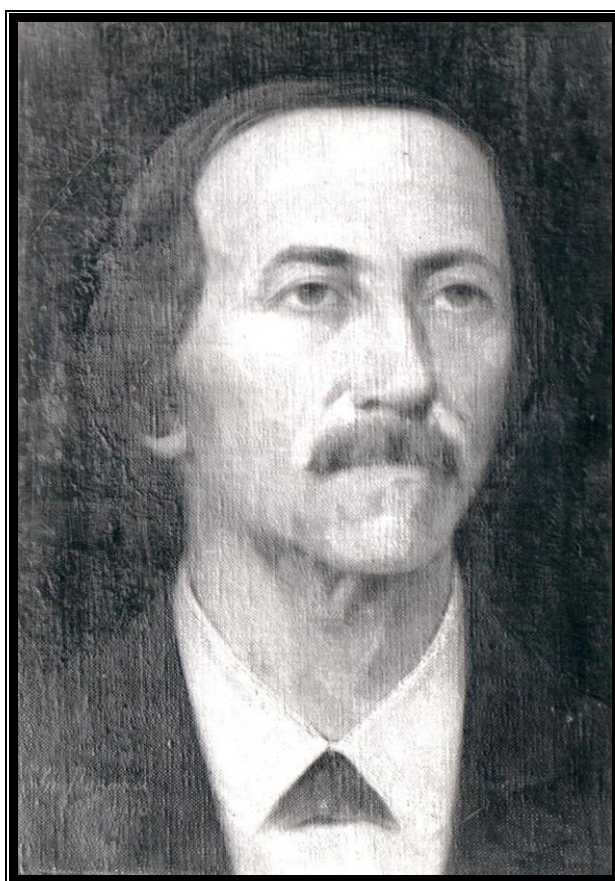
Popa a întrebat servitorul că de unde a adus lespezi, că va merge și el acolo să mai aducă lespezi de cuptor – așa a și fost – servitorul a arătat locul, iar popa i-a zis: mergem mai în lături, vom afla mai bune lespezi de cuptor.

Noaptea, popa cu preoteasa au mers la acel loc, au aflat comoara, au încărcat banii pe doi cai, i-au adus și lucrul l-au ținut secret. Cugetând a nu cheltui banii cu facerea de biserici, preoteasa a început a orbi, apoi s-au decis să facă biserici precum au venit cei ce au pus comoara.

Biserici au făcut: aci la Sângeorgiu, a doua la Năsăud, a treia la Bârgău, poate în Bârgău Joseni.

Această tradiție o am auzit-o și eu ca copil de la tata-mi-o și de la vecini, deci.

Repet, această împrejurare, m-am îndemnat de am procurat această carte și descriu cum că comunitatea bisericească greco-catolică au edificat biserica de la drumul țării și la centrul satului, la anii 1874-1875, 1876-1877 și 1878 cu banii săi din casa bisericească, din repartițiuni de poporeni, din arenda muntelui Perșia și din vinderea de păduri pe Blidereasa, proprietatea românilor grăniceri...

MAXIM HALIȚĂ

(fotografie provine din arhiva bibliotecii Liceului „Solomon Haliță” prin amabilitatea bibliotecarei Mărina Hîruța)

Paginile următoare conțin puținele date auto-
biografice scrise de Maxim Haliță în carnetul
unde a trecut toate socotelile privitoare la
edificarea bisericii și a casei parohiale din
Sângeorz. În redarea originalului a fost păstre-
tă ortografia veche.-

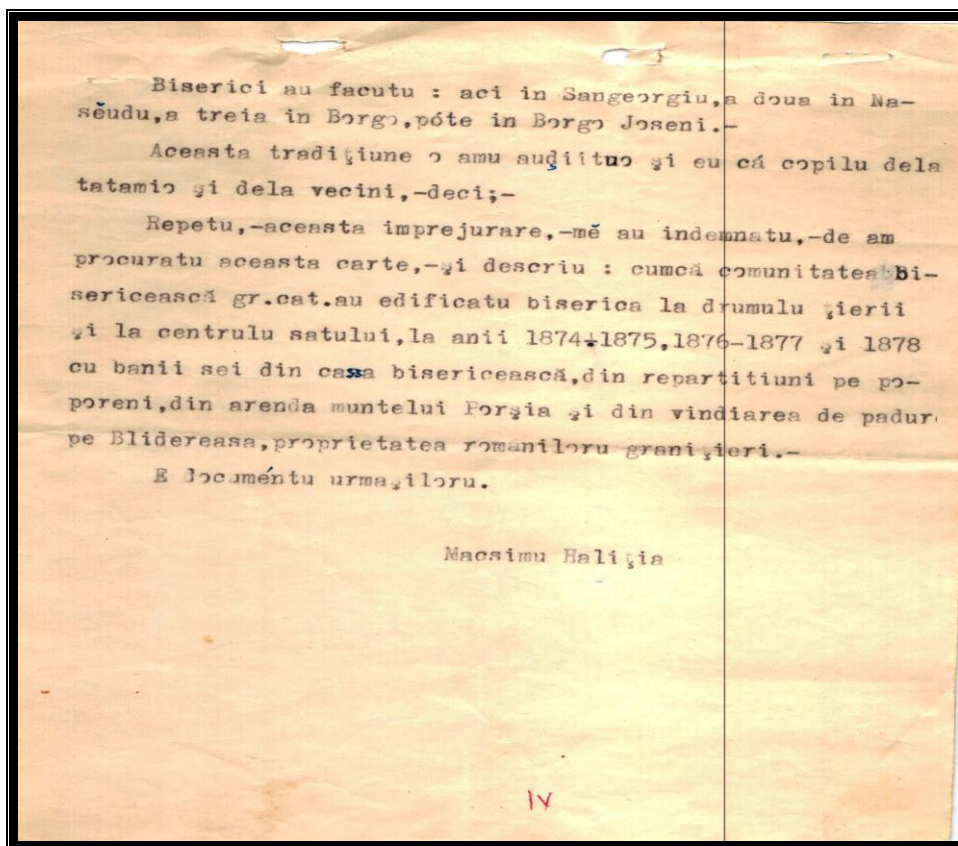
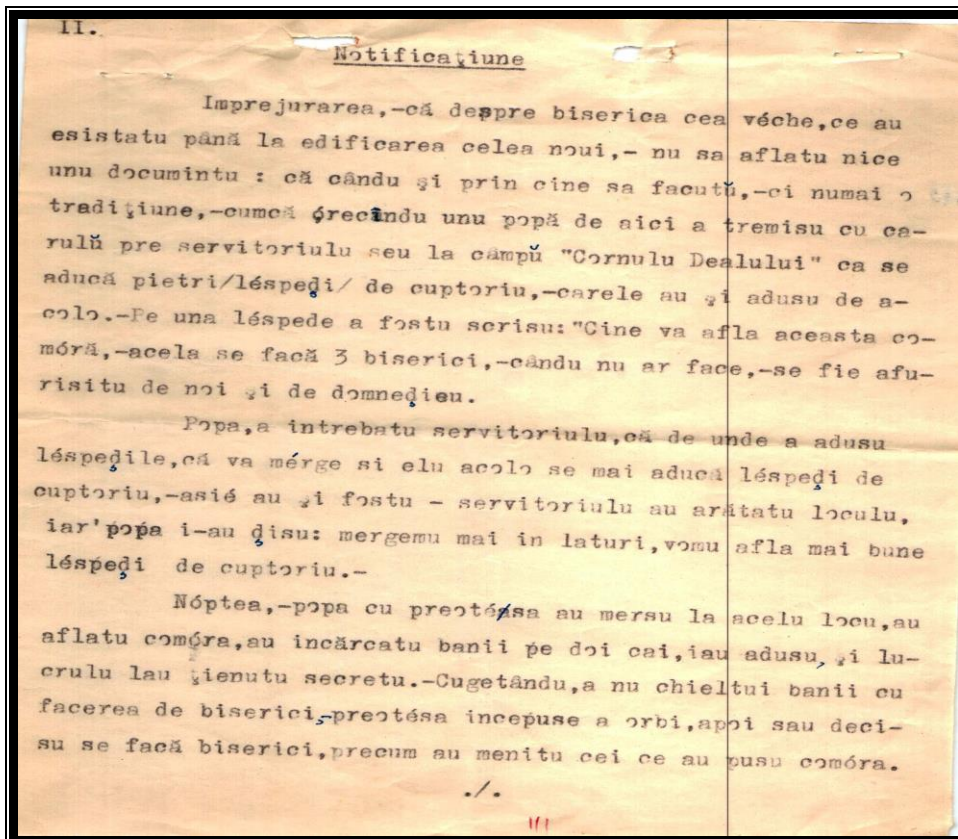
Originalul se găsește în biblioteca vilei "HA-
LITA " din Sângeorz.-

Această cărticică, o amu procuratu eu subscrișulu
pe banii mei, dela Viena la anulu 1877, pre rogarea mea de
mîdilocire prin domnulu Dionisie Alesandru Steopoe de ai-
cea, carele pe atunci se afla la universitate în Viena; ca-
rele astăzi e ingineur ca chef de statiune la calea ferată
la Bucuresci în Romania.-

Aceasta observare o amu scrisu la 8 februaru 1892,
fiendu superatu pentru nedreptăți dela cei răi la inimă.

Macsimu Haliția

Facsimile după documentele puse la dispoziție de biblioteca Liceului „Solomon Haliță”
din Sângeorz-Băi, bibliotecar Mărina Hîruța

Facsimile după documentele puse la dispoziție de biblioteca Liceului „Solomon Haliță” din Sângeorz-Băi, bibliotecar Mărina Hîruța

DEZBINAREA ÎN BISERICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI UNGARIA (1697-1701)

- II -

ALEXANDRU POP¹

*Când vor învăța odată românii, că ei numai cu puteri întrunite pot să
îvingă pe inamicii lor...*

Ilarianu A. P., *Istoria Românilor din Dacia Superioară*

PROPAGANDA CATOLICĂ

- Activitatea guvernului austriac și a iezuiților de a atrage poporul român la biserica catolică -

După cum am văzut, în un timp de 10 ani (1680-1690), se succedară patru mitropoliți pe tronul din Alba-Iulia: Iosif Budai, Ioasaf, Sava II Vestiamianul și Varlaam II. Abia la 1692 s-a ales vlădica Teofil (Toma Seremi).

În acest timp evenimentele încep a da alt curs Țării Ardealului.

Împăratul Leopold I, cu ajutorul altor domni creștini, după mai multe lupte sângeroase, scoate pe turci din Buda (1686) și din cea mai mare parte a Ungariei și totodată pune mâna și pe Transilvania, scăpându-o de jugul și de supremația turcească sub care gemuse mai mult de un secol și jumătate.

Cu trecerea Transilvaniei la 1688 sub protecțiunea austriacă, principii indigeni rămân necunoscuți de cârmuitori legali ai țării. Tot în acest an, la 9 mai, Mihai Apafi I, împreună cu cei adunați în dieta de la Sibiu, se desface de orice legătură cu Poarta și de supremația ei, jurând fidelitate casei Habsburgice, etc.

¹ **Alexandru Pop**, *Desbinarea în Biserica Românilor din Ardeal și Ungaria 1697-1701*, București, „Cartea Românească” – Societate Anonimă, 1921, pp. 16-33. Am încercat, cât mi-am permis, actualizarea vocabularului la cerințele de astăzi. Totodată am considerat necesar publicarea acestei istorii care este, din păcate, prea puțin cunoscută. Notele ce urmează fac parte din lucrarea originală păstrându-le așa ca au fost scrise de autor.

Murind Apafi I, la 1690, lasă pe fiul său Apafi II, abia în vârstă de 14 ani, sub epitropia împăratului Leopold I. Acest principe abdică de la principatul Transilvaniei la 1696 și-l încredință cu totul împăratului Leopold I și urmașilor săi legali.

Sub domnia principilor indigeni, partizanii celor trei confesiuni necatolice deveniseră atât de numeroși și puternici încât împăratul, pentru menținerea unei posesiuni noi, se vede silit a le asigura acestora prin diploma de la 4 decembrie 1691, care se credea cel mai bun paladiu al țării, toate privilegiile principatului, precum și deplina libertate a confesiunilor și a drepturilor.

Pentru învierea și restabilirea religiei catolice, atât de suprimată în perioada aceasta, o să se găsească noi fundamente și nou sprijin și o să i se deschidă toate favorurile posibile fără de a detrage din drepturile celorlalte religii.

Probabil că având în vedere meritele popoarelor slave pentru catolicismul din Ungaria s-a cristalizat la locurile competente ideea de a aduce pe valahi, prin scăparea lor de sclavajul civil și bisericesc, la sânul bisericii romano-catolice. Prin aceasta ar îndeplini nu numai un plan de veacuri executat cu toată energia spre mărirea lui Dumnezeu, dar ar câștiga și avantaje politice, de a înmulți în modul acesta pe catolicii din principat și astfel să paralizeze, cel puțin în mod numeric, confesiunile celelalte. Poporul fiind, însă, prea greu de înduplecat și prea puțin erudit, s-au decis a-și câștiga îndeosebi preoțimea.

În diploma de la 4 decembrie 1691, cât și în tratatele anterioare acesteia, ca și cel de la Blaj 1687, se află o lacună, o scădere pe care guvernul și dieta țării a trecut-o cu vederea; adică în aceste tratate nu se află niciun cuvânt despre națiunea română și religia ei. Pentru subscriitorii acelor tratate nu există națiunea română, cea mai numeroasă și religia ei.

Poate calvinii considerau națiunea și biserica română ca încorporată definitiv la secta și naționalitatea lor.

Partida reformată ungurească s-a înșelat amar în punctul acesta și cu ea ceilalți protestanți. Curtea imperială a văzut această lacună cu diplomă și la timp binevenit a și luat măsuri prin oamenii săi, ca poporul românesc cu biserica sa să fie scoasă la lumină și lacuna să se umple în același înțeles, <că> câștigând acest popor pentru catolicism, totodată casa domnitoare să-și asigure cât se poate mai mulți aderenți, spre a putea ține în frâu partida reformată despre care curtea era convinsă, că supunerea ei este numai fățarnicită și că posesiunea țării poate veni în tot momentul problematică.

Măsurile luate de curtea imperială spre a atrage pe români în partea sa prin religie, la început au fost foarte simple și nimerite, mai târziu însă foarte complicate și cu atât mai eronate, cu cât organele încredințate cu executarea lor pe lângă aceea, că erau fanatice și nesincere, apoi cunoșteau rău pe români și religia lor.

Promise poporului român, că la caz de unire, în ce privește eliberarea de impozite, o să fie egali cu clerul catolic, a ceea ce pentru cei cu desăvârșire apăsăți, era o perspectivă destul de plăcută.

Meritul adevărat la realizarea ideilor curții imperiale îl are mitropolitul din Graan, Primat al Ungariei, cardinalul Leopold de Colonic care la 1602, cu încercarea sa de unire la Muncaci, avu asfel de succes, încât peste 200 preoți orientali trecură la catolicism. Din îndemnul acestui cardinal a scris și tipărit pe spesele sale în Tyrnau, iezuitul Martinus Szent-Ivany opul: „De ortu progressu et diminutione Schismatis graeci, etc” în care îi era aminte a demonstra că diferența între biserica catolică și orientală ar fi neînsemnată și s-ar fi mărginit numai la „primat”, cât despre adaosul „filioque”, de „azimă” și „purgator”, acestea ar fi numai niște lucruri secundare. Această carte s-a împărțit în toată Transilvania. Tot cu cheltuiala Cardinalului s-a scris și tipărit un catehism în limba ruteană și română, mai ales pentru tinerime. În institutele catolice se primeau băieți români fără mijloace, sub sprijinul și îngrijirea lui. Un seminar nou înființat în Cluj grija de instruirea preoților ortodoxi pentru propaganda învățăturilor catolice.

Cardinalul Colonic, pe lângă măsurile luate de guvern în cauza unirii, s-a folosit de misionari iezuiți. Spre scopul acesta, introduse în Transilvania mai mulți predicatori învățați și curajoși. Predicatorii romano-catolici se aflau pe un grad destul de jos al culturii științifice și al retoricii bisericesti, încât puțini din ei se puteau măsura cu predicatorii protestanți. Cu acești predicatori protestanți nu erau în stare să țină luptă decât numai iezuiții, al căror ordin era bine organizat și avea școli proprii superioare mai bune decât ale episcopilor catolici.

Călugării iezuiți care se aflau în Transilvania, însă sub alte numiri și alte veșminte, ca parohi de mir, alții ca civili în vreo calitate sau alta, preparau spiritele și terenul pentru alți colegi ai lor, ce îi așteptau.

Prin decretul împărătesc din 1690 se dă drept ardelenilor de a-și exercita nejiigniți religia și credința lor, și în direcția aceasta nu li se va pune niciun fel de piedică. Cu mijocul acesta, o mulțime de iezuiți, cu învoirea guvernului, cutereiră toate părțile locuite de greco-orientali făcând fel de fel de promisiuni celor ce ar trece la unire cu Roma. Activitatea lor începu, mai întâi, asupra ținuturilor mărginașe cu Transilvania.

Egumenul din ordinul Sfântului Nicolae de la mănăstirea din Oravița, cu un alt egumen, 5 preoți și mai mulți deputați mireni, să declare publice, în urma silințelor iezuiților din Peci (Funkkirchen) în numele greco-orientalilor dintre Dunăre și Drava pentru unirea cu Roma, subscriind și întărind cu jurământ confesiunea ce li se va prezenta.

În schimb, iezuiții au trebuit să promită egumenului avansarea la rang de episcop, iar locuitorilor greco-orientali, în unele camere de la curte, sprijinul și scutul acestei camere și, în urmă, să se recunoască din toate punctele despărțitoare numai singur „primatul papal”.

Iezuiții nu s-au oprit aici, au continuat lucrarea începută. La 1692 se face încercarea de unire la Muncaci, centrul unei episcopii sufragane arhiepiscopului greco-oriental al Albei-Iuliei.

Cardinalul de Colonici adusesese cu sine de la Roma, la anul 1689 un episcop grecesc, pentru care intervenind la împăratul Leopold, îl institui ca episcop la ruteni. Cu ajutorul acestui episcop au scos iezuiții și aici unirea la cale, așa că la 2 mai 1691 au făcut mai mulți preoți mărturisirea și trecerea.

O lucrare atât de mănoasă, săvârșită de iezuiți în nemijlocita apropiere a Transilvaniei, trebuia să devină favoritoare și pentru soarta catolicilor acestei țări, și încă cu atât mai mult, că și regimul făcea din parte-i tot posibilul în direcția aceasta. Deja, la 1693, au primit catolicii din Transilvania mai multe moșii bisericești și colegiale și o subvenție spre scopuri bisericești și școlare, deocamdată, pe lângă condiția că în serviciile bisericești și școlare să se instituie numai bărbați conciliați și niciun caz iezuiți. Dispozițiile acestea, după trei ani (1696), n-au mai fost băgate în seamă. E adevărat că împăratul Leopold n-a introdus pe iezuiți în Transilvania, dar s-a înțeles cu Colonici ca să trimită în aceste părți mai mulți călugări care să pună pe catolici în stare de a-și putea lua rolul de convertitori.

Cardinalul Colonici bucurându-se de rezultatul iezuiților săi în Ungaria, îi trimite – sub protecția armelor înmăratești – în Transilvania ca să continue lucrarea începută. Pentru asigurarea acestor iezuiți generalul Rabutin, șeful armatelor aflătoare în Transilvania, a primit instrucțiuni, chiar de la împăratul, ca să poarte de grijă că românii să nu se unească cu altă confesiune decât numai cu cea catolică.

Pe lângă ietuiții străvestiți, ce se aflau în Transilvania, la 1693 mai veniră Landl, Viszkeleti și Gabriel Hevenesy, etc.

Guvernatorul George Banffi, deși de confesiune calvină, pentru dragostea curții făgăduiește că în acest scop le va sta în ajutor. Cei ce au contribuit cu mai mult zel la dezvoltarea acestei activități și care au avut succes au fost P. Hevenesy și L. Baranyi¹. Cel dintâi, lucrând ca să ușureze greutățile ce s-ar ivi la curte, iar al doilea greutățile ce s-ar naște între preoțimea română.

Iezuitul Baranyi, parohul Albei-Iulia și agentul cardinalului Colonici, avea misiunea principală de a face propagandă în favoarea catolicismului.

În fruntea bisericii ortodoxe era pe atunci (1677-1690) Varlam II, cel dintâi mitropolit greco-oriental după domnia austriacă.

Acesta a fost un arhieru foarte zelos și s-a îngrijit foarte mult de ameliorarea stării religioase a românilor, dar referințele cele grele, de pe atunci, nu-i permise a-și îndeplini dorința.

După dânsul a urmat Teofil III (Toma Szeremi din Teiuș) care fu hirotonit Mitropolit al Ardealului de Mitropolitul Munteniei, Teodosie, la 30 septembrie 1693.

El a fost recomandat pentru hirotonie, la București, de către magnații calvini și diploma de recomandare dată lui Teofil este emisă de comitele George Banffi la 18 decembrie 1692. Banffi nu

¹ Paul Ladislau Baranyi, un ungar născut în Jaszbereny, în Ungaria, la 1657, călugăr iezuit, în care calitate, dimpreună cu câțiva iezuiți, a fost trimis pe ascuns în Transilvania. Patru ani a fost învățător, apoi preot la catolicii risipiți printre protestanți și în urmă fu aplicat ca paroh catolic în Alba-Iulia. Cât a petrecut în Transilvania, misiunea lui era de a lăți catolicismul, călătoria prin comunele unde erau puțini catolici și discuta cu preoții protestanți despre dogme. Treisprezece ani, ca paroh superior și ca director de școală cât a petrecut Baranyi în Alba _iulia, a avut numai un coleg până la venirea catolicilor. În acest interval, tot sprijinul bisericii catolice era în el.

dă această diplomă în numele împăratului Leopold I, care era deja suveranul țării, ci o dăte în numele său ca și cum ar fi adevărat principe, cap al bisericii reformate calvine. În această diplomă sunt cuprinse cele 19 puncte, adică 15 racoșiane din diploma de la 1643 și 4 apafiane de la 1674 și pe care Teofil depuse jurământul în numele superintendentului reformat ca și mitropoliții de mai înainte.

Biserica română și clerul ei era tot sub jurisdicția calvină și suferea toate relele ca și mai înainte, pe care le va înșira singur Mitropolitul în sinodul de la 1697. dovadă avem acru Mitropolitului Teofil prin care numește la 9 aprilie 1697 pe popa Ion de protopop al Hunedoarei, cu care act al mitropolitului, protopopul nu poate intra în oficiul său fără confirmarea superintendentului calvin căruia protopopul trebuia să-i depună jurământul și să se subscrie ca și antecesorii săi: „L. Sig. Veszpremi Istvan, Erdelyi Reformatus magyar es olah Puspok”, adică „Ștefan Veszpremi, episcop unguresc și românesc al Ardealului”. Mitropolitul Teofil a păstorit biserica românească până la 1697, adică tocmai în acel timp când în Ungaria se făcea trecerea la biserica Romei și pe când iezuiții, mai sus amintiți, începură activitatea lor în Transilvania.

Iezuitul Baranyi, trăind ca preot în același oraș cu mitropolitul și cu alte persoane mai însemnate ale bisericii românești, era în ineresul lui să facă cunoștință cu ele. Pe deoparte, dese diplome emantate de împăratul în favorul catolicilor din Ungaria și Transilvania pe care Baranyi se reazimă foarte mult; pe de altă parte, clerul român fiind tot în sclavia de mai înainte a calvinilor, nu-i de mirat dacă mitropolitul românilor și cu protopopii lui ascultau cele ce spunea Baranyi. De bună seamă că mitropolitul cugetă și aștepta o îmbunătățire a clerului și poporului său. Vedea că bisericile reformate din ce în ce sunt nebăgate în seamă de împăratul, iar biserica catolică mereu protejată, că puterea țării trece din mâna reformaților în a împăratului catolic și că biserica românească e nesocotită.

În astfel de împrejurări, era lucru natural ca mitropolitul să se răcească și să cerce a scăpa de calvini, dar cum? Poate alt mijloc n-a găsit decât lipindu-se de biserica capului statului. Totodată Baranyi îl asigură că n-are să sufere nicio schimbare în rit și obiceiuri, decât să recunoască cele patru puncte și în schimb să se bucure de toate privilegiile catolicilor.

Aceste făgăduieli ale lui Baranyi se întăreau și mai mult prin autograful împăratului Leopold I din 23 august 1692 prin care declară către guvernul Ungariei: că toți preoții greco-orientali din acea țară, adică mai ales rutenii și românii, care vor primi unirea cu biserica Romei, se vor bucura de toate drepturile și privilegiile de care se bucură clerul de ritul latin.

În anul 1696 Apafi II abdică de la principatul Ardealului în favoarea împăratului Leopold I și catolicismul e protejat pe față.

Aceste împrejurări dau materie de discuțiuni între Mitropolitul Teofil și oamenii săi de încredere și între iezuitul Baranyi.

Aceste consultări au durat mai mulți ani și au fost ținute în mare secret. Baranyi a comunicat rezultatul său numai colegilor săi iezuiți din Cluj, mai ales lui Gavriel Hevenes, care mai târziu ajunsese la Viena, lui Ștefan Baranyi și Petru Viszkeleti. În urmă a comunicat acest plan și comitelui Ștefan Apor, magnat secui, care era tezaurarul țării, un catolic fanatic și vrăjmaș al calvinilor.

Condițiunile sub care s-au înțeles Mitropolitul Teofil cu iezuitul Baranyi, ca să primească confesiunea romano-catolică, deși nu ne sunt cunoscute decât din documentele după 1697, totuși trebuie să admitem, că nu au fost altele decât cele 4 puncte. Iezuiții mai înainte încercaseră cu vreo 40 de puncte diferența dintre dogmele bisericii orientale și între biserica apuseană. Mai târziu le-au redus la 10 puncte, apoi chiar aceste 10 puncte, - pentru grecii (orientali) care ar trece la romano-catolici, - le-au redus la patru, după decretul consiliului de la Florența.

Iezuitul Baranyi a explicat vlădicei Teofil că prin această unire toată rânduiala și ceremoniile bisericii răsăritului le pot ținea românii, după cum în adevăr le au și acum cei uniți; numai să creadă că biserica Romei e pravoslavnică; să mărturisească că patriarhul Romei e următorul Sfântului Petru verhovnicul apostolilor și drept aceia cel dintâi între patriarhi; că Duhul Sfânt așa este al Tatălui ca și al Fiului și pe latini să nu-i mai clevească, pentru că zic că porcede de la Tatăl și de la Fiul; că pâinea azimă în biserica apusului e destulă materie a prea sfințitei Euharistii ca și pâinea dospită în biserica răsăritului; că cei ce mor în păcate de moarte, necăiți, vor fi în munci veșnice pururea, iar cei ce s-au căit și nu și-au plinit canonul, se pot ajuta prin liturghii, rugăciuni, milostenii și alte fapte bune ale credincioșilor, ca să dobândească împărăția cerului (Biserica răsăriteană face pomenele, liturghiile și milele precum a luat apostoleasca biserică de la Sfinții Apostoli, a păzit până acum), pe cum o au dobândit sfinții și o vor dobândi și de aici înainte cei ce se vor căi adevărat și vor face destul pentru păcatele lor sau prin sine sau prin alți binecredincioși.

Adică îi arăta vlădicului Teofil că biserica în rit și în toate rămâne neschimbată și numai în cele 4 puncte să creadă. Cât despre Sfânta Taină a Euharistiei să creadă că și pâinea azimă e destulă materie, iar el în biserică poate să urmeze după cum a urmat până atunci și după cum urmează până astăzi în biserica unită. După ce vlădica Teofil s-a convins că prin unirea care ar face-o, ar putea să rămâie mai aproape de sânul bisericii sale vechi decât unindu-se cu biserica calvină și totodată având în vedere făgădușurile cele multe că-l va proteja și-i va ridica și clerul la egale îndreptățiri cu clerul catolic, făgăduiește iezuitului Baranyi că va strânge sobor, unde se va consulta cu clerul său, ca să vază și părerea acestuia.

Cele scrise de calvinii Betlen Miklos, Cserei Mihaly și Bod Petru despre motivele mitropolitului Teofil de a se uni cu biserica Romei, anume că din o neînțelegere ce ar fi fost între vlădica Teofil și guvernatorul țării George Banffi, pentru că n-a cumpărat de la el 1000 cuburi de grâu camerei provinciale, ce le datora preoții români, ci le-a cumpărat de la tezaurarul Ștefan Apor,

că din această cauză Banffi l-ar fi amenințat cu depunerea din episcop; ar fi îndemnat pe credincioșii săi, pe nobili și preoții ca să-l acuze cu beția, cu vătămarea postului, că concede bigamie sau o a doua căsătorie a preoților și că ar fi ținând o concubină, etc.; că pentru acestea Ladislau Dinder și alții îl amenințară că-l vor denunța principelui Munteniei și cu mijlocul acesta îl vor scoate din episcopie; că atunci episcopul speriat de aceste acuze, a cerut sprijinul tezaurarului Ștefan Apor și a iezuiților Ștefan Baranyi, Gavriel Hevenes și Petru Viszkeleti din Cluj și că aceștia s-au învoit a-i da ajutor sub condițiunea să treacă la unire. Aceste motive sunt aduse de calvinii care erau vrăjmași ai românilor și care nu puteau vedea cu ochi buni planul vlădicului românesc de a se despărți de biserica lor și de a trece la romano-catolici; motivele acestea zic, nu pot avea niciun temei istoric și cu drept cuvânt, zice Șincai, să nu le credem fiind scrise de vrăjmașii românilor.

Mitropolitul Teofil a luat hotărârea de a convoca un sinod în care să dezbată cu clerul cele comunicate de Baranyi. Această hotărâre a sa a fost ca – după cum o descriu unii istorici – a unui om slab de spirit și de caracter sau o hotărâre luată pentru binele general al românilor, sau o operație minunată a grației divine? – după cum o numesc iezuiții și chiar unii dintre uniți? Această o vom vedea la urmă, când voi arăta rezultatele acestei hotărâri. Vlădica, cu această ocazie, mult a trebuit să se cugete și multe va fi frământat în mintea lui până a luat o decizie. Nu era numai el la mijloc, era clerul și poporul lui întreg.

Recunoaștem că motivele acestea n-au fost așa de mult religioase cât au fost politice și sociale, acoperite sub masca religiei.

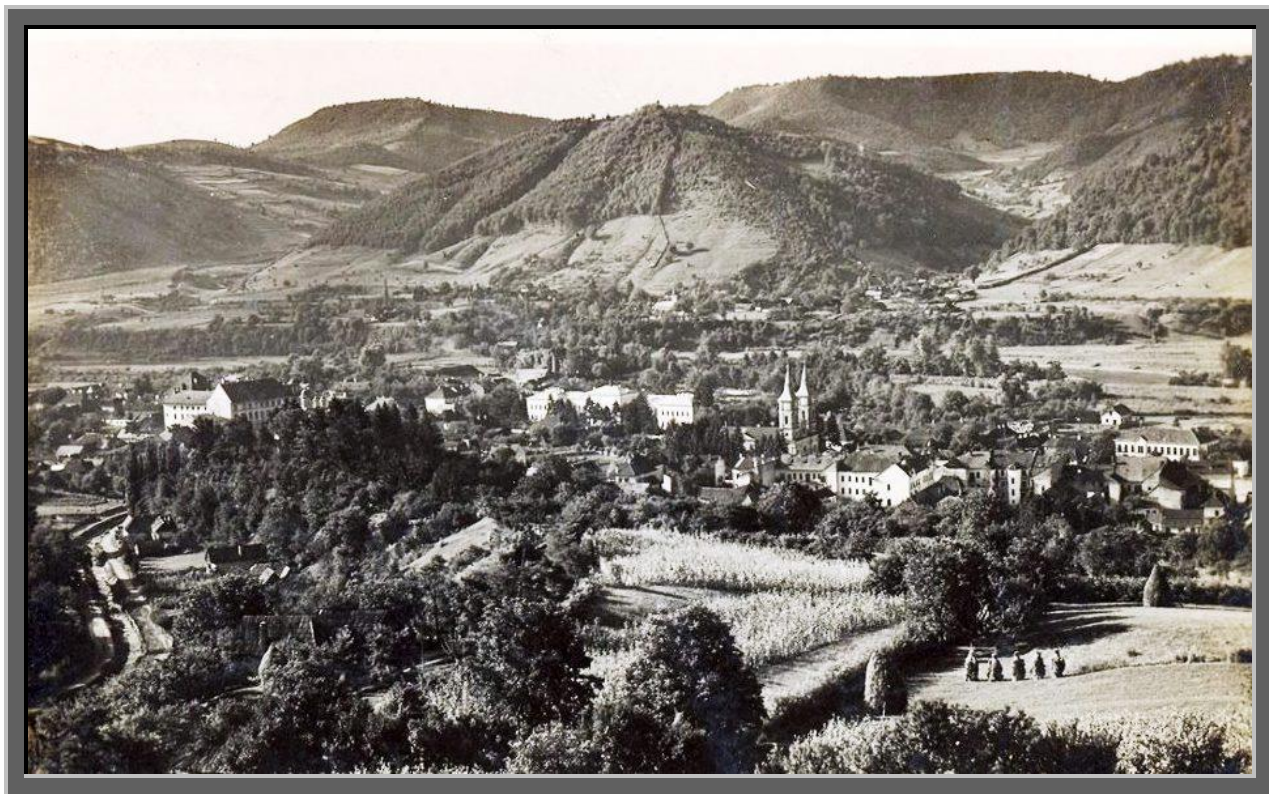
Soarta vlădicei și a clerului aștepta o îmbunătățire, spera o libertate religioasă. N-au crezut românii că după un constituționalism protestant, are să vină rândul catolicismului absolut pe terenul celor bisericesti.

Făgăduielile iezuiților, sprijinul celor mari (al împăratului), scăparea de sub jugul calvin, îl așteptau și îl doreau de mult românii. Așteptăm egală îndreptățire cu celelalte religii și naționalități recepte în țara lui.

Pe acestea bazându-se mitropolitul Teofil, a convocat un sinod care s-a ținut în luna lui februarie 1697 în Alba-Iulia.

(Continuare în numărul viitor)

ȚARA NĂSĂUDULUI

ISTORIA REGIMENTULUI AL II-LEA ROMÂNESC GRĂNICERESC TRANSILVAN

- după monografia latină din 1830 și după alte documente posteroare -

GEORGE BARITIU¹

Dedicată la
Umbrele ostașilor români
Morți cu arma în mână

- II -

Revoluția franceză cutremurase lumea și începuse a clătina tronurile, războiul universal nu se mai putea evita. Comanda supremă austriacă, dedată acum și mai mult a se folosi de virtutea militară a românilor, a decretat ca între alte trupe numeroase românești, regimentele confiniare încă să fie scoase în contra Franței. Din regimentul al doilea confinariu se scoase în 9 martie 1793 batalionul întâi sub comanda locotenent-colonelului Stoianiciu tocmai în regiunile Renului unde, în acel an, a luat parte la șase bătălii mai mari și mai mici. În 27 august batalionul comandat în o poziție grea la poalele muntelui Zabern în fața unui mare număr de inamici, pe aceștia i-a respins; l-a costat, însă, moartea căpitanului Calliani și 12 ostași, care au căzut în lupta glorioasă.

În zilele din 11, 13 și 14 septembrie batalionul transmutat în valea Bundenthal, după lupte crâncene nu numai ataca și ocupa fortificațiile pasagere ale inamicului, ci smulse din mâinile lui și câteva tunuri ale unui batalion secuiesc, de la care luaseră francii. În acele zile s-au distins, mai ales, locotenenții primari Berariu și Kaup, era sublocotenentul Vitezulu cu 18 soldați rămaseră morți și căpitanul Richter cu alți 6 feciori ajunseră în captivitate.

În lovirea de la 13 octombrie, pe când s-a ocupat faimoasa linie strategică de la Weissenburg locotenentul primar Graetze cu un număr de voluntari se arunca asupra unei redute, era locotenentul Berariu cu vânătorii batalionului străbătu în cetatea Weissenburg. În 26 octombrie același locotenent Graetze scoase inamicul din pădurea de la Strassburg, era stegariul Galanu cu vânătorii pus în avangarda, îi lua la fugă. În acea bătălia care se încinsese pe linia întreagă au fost răniți un căpitan, patru ofițeri subalterni și 95 de soldați.

George Barițiu, *Istoria Regimentului al II-lea Românesc – Granitariu Transilvanu*, După monografia latină din 1830 și după alte documente posteroare, Brașov, 1874, pp. 14-27. Am încercat, cât mi-am permis, actualizarea vocabularului la cerințele de astăzi. Totodată am considerat necesar publicarea acestei istorii care este, din păcate, prea puțin cunoscută, cu speranța că vor fi mulți doritori în a cunoaște trecutul istoric al acestor meleaguri.

În lupta de la pădurea Krauder-Wald, tot aproape de Strassburg, în 18 noiembrie, locotenentul Jarda și 18 soldați au fost răniți, iar 11 au rămas morți.

În bătălia de la pădurea Hagenau din 12 decembrie batalionul întreg a luptat cu atâta bravură, încât comandantul suprem Wurmser l-a lăudat prin ordin de zi și între alții a distins pe ofițerii subalterni Berariu, Itulu și Deveanu.

Pe templul expediției războinice din 1794, acest batalion fusese comandat ca să ia redutele de la cetatea Schifferstadt, apărate foarte bine. acolo, în asaltul din 23 mai, au fost răniți căpitanul Herseni, sublocotenentul Pop și 135 ostași, iar 11 au căzut.

Între 29 mai și 2 iulie, batalionul era comandat ca să scoată garnizoana inamicului din Schweigerheim și Frayspach; o a și scos-o, au avut însă 7 morți și 52 răniți, iar 2 ostași au căzut în captivitate. În acele lupte s-a distins locotenentul Jarda cu voluntarii, căci au străbătut prin ploaia de gloanțe în cetate, iar stegarul George Ilieșiu cu vânătorii s-a distins prin bravura personală și a fost decorat.

De la 16 până în 24 august batalionul dislocat la Mundenheim în fața fortificațiilor renane, s-a purtat în acele zile atât de eroic încât principele Albrecht i-a mulțumit iarăși în ordinul de zi și i-a promis a-l recomanda grației și favoarei împăratești. Se pare că luptele batalionului au fost destul de fericite pentru că în toate acele încăierări și asalturi au căzut numai 4 ostași, iar 14 au fost răniți, 2 înconjurați și luați în captivitate; într-aceea inamicul fu respins până dincolo de Mundenheim. Din toți, căpitanul Pfeiffer cu compania sa și locotenentul Marinoviciu au fost lăudați mai cu distincție.

În 1 decembrie batalionul s-a bătut pe șesurile dintre cetatea Moguntia (Mainz) și Tahlbach, însă luptele mai crunte au decurs în 20, 22 și 29 decembrie, tot la Moguntia, sub comanda lui Stoianiciu, unde batalionul pierduse mai întâi două tunuri, pe care, iarăși, le reocupa împreună cu toate tunurile inamicului, pe care le scoase din pozițiile sale și-l lua la fugă. Aici au căzut sergentul Andratu cu 5 soldați, era locotenentul Banowszky și 42 de soldați au fost răniți.

În anul 1795 batalionul scăzut la număr prin atâtea afaceri sângeroase și prin ostenele care întrecu puterile omenești, într-o așteptarea întregirii sale, nu mai fu dus în foc până în 20 septembrie, în care ofițerii Jarda, Carpu și Gramma cu compania lor, separați cu totul de grosul trupei și înconjurați de inamici, prin o stratagemă genială au știut să scape și au ajuns la batalion cu pierderi numai de 3 feciori căzuți în captivitate. Aceasta s-a întâmplat în fața fortificațiilor de la Welmich.

În 12 octombrie batalionul participă la bătălia de la Geissheim, iar în 10 noiembrie, în pădurea Bingenwald et Stremburg, a scos pe inamic din Wormsroth prin bravura locotenentului Jarda, au căzut însă 5 ostași, au fost făniți ofițerii Itulu și Mossery și 33 ostași, iar locotenentul Banowsky și 25 feciori ajunseră în captivitate.

În 13, 26 și 30 noiembrie, apoi în 17 decembrie batalionul mai avu loviri parțiale cu inamicul, atât în pădurea Bingen, cât și la podul de peste râul Nou, pe care locotenentul Jarda îl ținu și apăra

cu mare perseverență până când au trecut toate truopele împărărești. În acele zile au murit 5 și s-au rănit 37 ostași de-ai batalionului.

În anul 1796 batalionul acesta fu condus în foc mai întâi în 1 iunie la pădurea Sonnenwald; lovirea însă din 20 iulie la Sorgheim ținu până seara; cu toate acestea rămaseră numai 3 morți, iar 66 răniți; pentru că locotenentul Jarda cu compania sa și locotenentul Berariu cu mica sa baterie atacând pe inamic cu energie extraordinară, i-l aduse în dezordine și-l perswecuta până târziu.

În 10 și 20 august batalionul asediat între Sulzbach et Wolfung, lovit de inamic cu toată fervoarea, îi opuse rezistență atât de eficace încât generalul-locotenent mareșalul de câmp br. Kray lăuda atât pe ofițeri, cât și pe soldați și le mulțumi din nou, tot prin ordin de zi. Această victorie costa 41 de morți, 185 răniți, 28 căzuți în captivitate.

După două conflicte mai ușoare avute în 1 septembrie la Schwarzfeld, în 3 la Sulzbach, apoi înaintând la Aschaffenburg, acolo batalionul ajutat de artileria sa comandată de locotenentul Berariu în prima linie, a luat în captivitate o ceată de șase sute de inamici, avu însă și din partea sa 35 vulnerați.

În 12 și 16 septembrie o diviziune lua cu asalt redutele de la Lahn, însă cu prețul scump de 33 de morți, între care și căpitaul Reissinger, iar v. colonelul Stoianiciu, căpitanul Greth, locotenentul primar Donath și locotenentul Itulu cu 67 ostași au fost răniți în urma acestor lupte, arhiducele Carol, comandantul suprem de atunci, a dat acest ordin de zi: „După ce în apărarea cetății Limburg întreg batalionul românesc s-a bătut în 16 ale acesteia cu mare bravură, cu care ocazie sergenții Mayer și Cabalini s-au distins între toți, am aflat cu cale a da acelor sergenți medalia de argint. Hundsaugen, 18 septembrie 1796.

Arhiducele Carol”

În octombrie. Locotenentul primar Lenk lovind pe inamici cu desparteământul său la Altkirchen cu mare curaj, a fost vulnerat el și 11 soldați.

Durata păcii de la Campo-Formio (1797) a fost foarte scurtă. Așa, în martie 1799, batalionul I românesc apare iarăși pe câmpul lui Marte și se distinge în câteva bătălii crunte, anume la Pfullendorf în 21 martie, la Ach et Egen în 24 avu 13 morți; căpitanul Aradi cu 72 ostași răniți, iar locotenentul Cabalini care se încumetase a înainta prea departe, cade în mâinile francilor cu 35 ostași, dar căpitanii Lenk și Schwind scapă cu ai săi spărgându-și drumul cu fierul inpumnat. Îndată, a doua zi, în 25 martie lupta se reîncrunta, 46 ostași cad din nou, locotenentul Berariu, sublocotenentii Deacu și Orescovich cu 150 feciori sunt răniți.

În alte loviri mai ușoare de la Friedberg, în 3 aprilie, Koksheim și Brundsmal, în 6 noiembrie, Mingolsheim în 8, iar în 16 înklăuntrul acestei cetăți, în 1 decembrie iarăși la Koksheim batalionul mai avu 9 morți și 62 răniți. În altă lovire fierbinte de la Visloch, avută în 3 decembrie, au fost uciși 24 și 118 vulnerați. Cu acest preț căpitanul Aradi apăra drumul țării de incursiunea inamicului.

În anul 1800 primul batalion da piept cu inamicii în 26 mai la Erbach, în 2 iunie la Biberach, în 12 iunie la Roth, unde căpitanul Lenk fu respins cu pierdere de 12 morți, 87 ostași cu locotenentul Harting vulnerați, iar locotenentul Zdelarovicu cu 25 de feciori ajunși în captivitate. În 15 iunie la Cell căzu morți 12 și 94 răniți, căpitanul Zwillach cu 27 ostași ajunge în captivitate.

După o lovire mai ușoară avută în 1 decembrie la Obach, aproape de Regensburg, în Bavaria, urmează alta mai cruntă în 23 decembrie la Grunlach, aproape de Norimberg (Nurnberg), unde vânătorii batalionului comandați de locotenentul Itulu în avangardă, aduc pe inamic în atâta dezordine, încât batalionul nostru prinde 650 din ei, însă cu sacrificiu de 15 morți și 45 răniți împreună cu locotenentul Michiciu.

Batalionul al doilea din regimentul II a fost dislocat din patria sa numai în 9 septembrie 1796, nu însă la oastea renană în societatea fratelui său, ci la oastea italiană, de unde abia în 1799 fu strămutat la Renu. Acest batalion era comandat de maiorul comite nemțesc Voestenradt.

Ostașii din batalionul al doilea încă s-au distins în modul cel mai eminent îndată în prima bătălie avută la râul Piave din statul venețian, în 30 octombrie 1796. acolo, căpitanul Petru Mehesiu (din renumita familie nobilă românească de la Bunu) pus la un punct de mare importanță, pe unde avea să treacă francii, lovit de două mii de inamici, a ținut piept la piept cu ei, de la ora 8 dimineața până la 2 post-meridian, în vederea armatei întregi. Generalul ungar Liptai, martor al acelei lupte cerbicioase și a tuturor dispozițiilor prudente și curajoase luate de căpitanul Mehesiu, l-a lăudat prin ordin de zi. În acea lovire căzură morți 7 și vulnerați 15.

În 15, 16 și 17 noiembrie al aceluiași an, batalionul al doilea avu să susțină una din luptele cele mai feroase și mai eroice din câte este oarecum uzul de a le compara cu cea clasică de la Termopile. La Areda Veneției acest batalion fu comandat ca să apere tocmai poziția cea mai importantă din toate, pe care, dacă o ar fi luat-o francii, ca să poată trece peste pod, armata austriacă era să fie înconjurată din dosu, după care nimicirea ei ar fi fost mai mult ca sigură. Aici comanda însuși Napoleon Bonaparte. Francii pătrunși de mărimea problemei, loviră asura românilor cu adevărată furie. Trei zile întregi, din zori până seara târziu, batalionul românesc nu numai a respins cu neauzit curaj și constanță toate atacurile și asalturile francilor, ci a și luat în captivitate 350 din ei. În acea bătălie cruntă și înverșunată căpitanii Mehesiu și Nemesiu (tot român, din familia transilvană a Nemeșenilor) s-au distins între toți ceilalți ofițeri, atât prin prezența lor de spirit, cât și prin încurajarea ostașilor în dulcea lor limbă maternă, strigându-le în fiecare moment de criză: „Nu vă lăsați feciori, odată și bine feciori, înainte bravii mei, trageți bine, în carne băieți, da pe moarte nu cruța”. În acele trei zile au rămas din batalion căpitanul Wagner și 135 soldați morți, iar căpitanii Nemesiu, Mehesiu, Carvath, locotenenții Schmidt și Bobu, stegarul Reu și 653 soldați au fost răniți, căpitanul Lange cu 45 de feciori ajunseră în captivitate; din cei răniți au mai murit în câteva zile 260

și așa apărarea podului a costat viața a 395 de ostași români, dar poziția fu ținută, podul apărat și armata imperială salvată. Cei care luptaseră imediat la capul podului, au fost stegarul Reu, sergentul Gavrilu și doctorul (Fuhrer) Hertzeg cu cetele lor, peste care francii n-au putut trece cu niciun preț.

Acea faptă războinică extraordinară de la Areda fu lăudată și recomandată pri ordin de zi, ca exemplu de imitație, de către generalul baron unguresc Alvinczi, iar ceea ce înălța și mai mult gloria batalionului al doilea românesc, este relatarea generalului Napoleon Bonaparte înaintată către Directorul republicii, în care dânsul admira foarte mult constanța și eroismul aceluși batalion și adaugă că numai rezistanța în adevăr marțială ce a întâmpinat din partea lui, i-l aduse în imposibilitatea de a înconjura și a sfărma toată armata imperială. Cronicarii pun în gura lui Napoleon un verdict care ține că Austria are soldați foarte bravi, că însă comandanții nu-și pricep vocația lor. În iunie 1795 colonelul David Ursu încă a ținut la satul Solferino cu cinci companii, ceva călărime și o baterie, de la ora 3 dimineața până la 7 un corp întreg pe loc, dar comanda supremă austriacă a lăsat să treacă acele ore scumpe cu totul nefolosite și rezultatul zilei aceleia este cunoscut.

În ianuarie 1797, batalionul al doilea fusese comandat la Rivoli și Monte Baldo în provincia venețiană, unde în 16 și 17 lua cu asalt două redute la care avu 17 morți, iar vicecolonelul comite Woestenradt, căpitanul Remeteanu, locotenenții Bolintu și Deveau cu 45 ostași au fost vulnerați.

După pacea de la Campo-Formio ajunse și acest batalion în garnizoana de pace, însă iarăși numai că în armistițiu, spre a-și reîntregi liniile sale rărite prin atâți frați de arme sacrificați furiilor omenești. După reînceperea vărsării de sânge în anul 1799, batalionul al doilea apare tocmai în Piemont la Zusca, unde în conflictul di 3 august avu 7 morți și 12 răniți împreună cu locotenentul Rechland.

Mai târziu acel batalion încă fu dislocat la oastea renană și asediat în cetatea fortificată Ulm, unde, la erupția din iulie, stegarul Barbu și 5 ostași rămân morți, iar 13 răniți.

Batalionul al treilea din regimentul II fu scos din patria sa tot în anul 1796, toamna, pe când fusese concentrat la S. Sabesiu pentru exercițiu, de unde în 1 octombrie fu pornit în marșuri forțate la oastea din Italia, unde pus sub comanda maiorului Bohaciu în 16 și 17 noiembrie, a intrat mai întâi în focul de la Albaredo și, după lupte fioroase, a luat de la inamic un tun și un car cu muniție, au avut însă 12 morți, 44 vulnerați, iar 14 au fost prinși.

În bătălia cea mare de la Rivoli din 14 ianuarie 1797 batalionul al treilea și al doilea avură soarta ca să combată împreunate, cu atâta putere și bravură, încât principele de Reuss în calitatea sa de general locotenent mareșal le dădu prin ordin de zi următorul testimoniu: „Mă simt obligat în puterea oficiului meu ca batalionului românesc (valachicae phalangi) din Transilvania, care sta sub comanda domnului maior Bohaciu, să-i dau atestat ca aceluiași împreună cu un alt batalion

românesc (alia phalange valachica) ce stă sub comanda domnului maior comite Woestenradt, în bătălia de la Rivoli comisă în ianuarie 1797 au dezvoltat virtuți militare din cele mai eminente, nu numai în momentele când au ocupat redutele cu asalt, ci și în ordinea regulată de bătălia care s-a resaturat sub același redute între grindina de gloanțe ce se arunca asupra lor; anume d-l maior Bohaciu prin promptitudinea sa personală, prin îmbărbătarea ostașilor..., au adaus mai mult la reușită. Ceea ce aflu cu cale a mărturisi și a confirma în puterea oficiului meu. Gorz, 17 ianuarie 1797. Henric 15 Principe de Reuss, locotenent mareșal de câmp”.

În acea bătălie de la Rivoli batalionul al treilea avu 13 morți, căpitanul Remeteanu rănit greu, locotenentul Deveau mai ușor, 37 feciori răniți și 18 ajunși în captivitate.

În 31 ianuarie, în retragere pe la Cavalese pe valea Flamese înainte, apoi cu ocaziunea trecerii peste muntele Penzer la Sterzing în Tirol, acest batalion a pierdut 47 de ostași căzuți în mâinile francilor din cauză că foamea și golăteea le înfrânse puterile. Tot în acea nefericită retragere dincoace de Sterzing au rămas morți stegarul Siupu cu 6 feciori, locotenentul Wegetzky vulnerat și prins, stegarul Wiloz și 25 ostași răniți, 28 pierduți fără urmă. Cu toate aceste pierderi, acel batalion a trebuit să se poarte de minune în acea retragere, ceea ce se cunoaște curat din două ordine de zi, și anume ordinul generalului B. Wukassowich cu data de la Niederndorf, 27 inuie 1797, în care spune că batalionul al treilea românesc, precum în toate lovirile câte avuse inamicul, așa și în lovirea din 2 aprilie de la Mittelwald avută în vederea armatei întregi, au adus servicii esențiale și au dat documente excelete de prudență și bravură; de aceea generalul se simte obligat a face cunoscut maiorului, corpului ofițerilor și la toată ostășimea din batalion, că locotenentul mareșal baron De Kerpen a fost foarte mulțumit cu purtarea acelu batalion; în fine generalul Wukassovich încheie zicând că nimic nu dorește mai fierbinte decât ca să aibă onoarea de ai se da acel batalion sub comanda lui.

Vine însă locotenentele baron Kerpen ca să spună lumii prin alt ordin de zi de dată 17 iulie, Tridente (Trient), că acel batalion pe cât a stat sub comanda lui s-a distins în mânia tuturor adversarilor, cu prudență, bărbăție și curaj extraordinar.

De aici încolo acest batalion încă se bucura ceva de scurta pace de la Campo Formio, care însă ar merita numai numele de armistițiu.

Ziua din 6 martie 1797 este trecută în Analele europene ca zi stigmatizată prin perfidie... în acea zi generalul republican Massena călcând peste toate legile războiului care se observa între popoarele civilizate, atacă oastea austriacă pusă sub comanda generalului baron Auffenberg pe neașteptate, fără a renunța armistițiul și fără a denunța războiul în regulă. Auffenberg înconjurat din toate părțile, după încercări vane de rezistență, căzu în captivitate aproape cu tot corpul său de armată. Batalionul românesc încerca să spargă printre inamici, dar între 12 și 15 martie căzând 25 de soldați morți și 40 vulnerați, calul maiorului împușcat sub el, restul companiilor ajunseră în

dezordine, căzură și ele în captivitate, din care au scăpat numai în iulie. Maiorul Bohaciu și ceilalți ofițeri câți s-au reîntors din Franța, readunară restul companiilor care apoi fuseră dislocate în ținutul cetății Ulm; mai târziu însă batalionul fu strămutat iarăși în Italia la Turinu, unde conveni cu al doilea batalion. Amândouă s-au întărit prin camarazi aduși din Transilvania; după aceea în 22 decembrie se transmiseră din nou la oastea renană, unde pe la 14 februarie 1800 îi aflam la Illertisch.

În 9 iunie 1800 batalionul al treilea fu comandat ca să ia și să strice șanțurile de la Offenhausen, ceea ce s-a și întâmplat fără alt impas decât că maiorul fu rănit și trei ostași căzură în captivitate.

În 1 decembrie același batalion participa la lovirea de la Obbach unde locotenentul Tonciu, cu una diviziune, a prins un ofițer și 54 soldați francezi.

În 2 decembrie lovirea de la Lehnfeld fu mai cruntă, însă și mai glorioasă pentru batalionul nostru, căci după lupte de treimore inamicul fu luat la fugă, însă așa, ca comandantul, 22 ofițeri și 870 soldați republicani au căzut în captivitate la români, care din partea lor avură 8 morți și 13 răniți. Locotenentul mareșal comite Klenau mulțumi batalionului pentru acea victorie prin ordi de zi.

În bătălia din urmă a campaniei din 1800 întâmplată la Feucht, acest batalion mai pierdu 5 morți, 19 vulnerați și 8 oameni în captivitate.

După pacea încheiată din nou în 15 februarie 1801, precum celelate trupe confiniare, așa și regimentul II confiniar românesc s-a reîntors în patria sa. Când a trecut acest regiment prin Cluj, comitesa Susana nemesiu, văduva comitelui Haller, ajutată de mai multe domane și bărbați, a dat în onoarea lui un ospăț mare, iar cu acea ocazie compatrioții românilor au adevărit în fața lumii că ostașii de naționalitate română știu să oară ca eroi pentru patrie și tron, de unde ar fi putut încheia foarte ușor, că aceeași ostași ar ști să moară încă și pentru libertate și pentru existența și solidaritatea națională.

În campaniile austro-franceze dintre 1793 și 1801 pierderile regimentului nostru al doilea au fost din toate trei batalioanele de 1534 ostași, care adăugați la cei 1218 rămași în campania turcească, numărul total al pierderilor a fost în 13 ani 2752. la cifra aceasta se mai adaugă numărul celor morți în bătăliile urmate de la 1805 până inclusiv în anul 1814 și vom afla că acela trece peste 3000.

Artileria regimentelor confiniare formată în trupa separată la 1793, a operat mai virtuos în campaniile din Italia și anume în 25 martie 1795 în lupta de la Tauffer din Tirol. De la 10 până în 22 iulie 1799 la bombardarea Alexandriei. În 15 august 1799 în bătălia cea mare de la Novi. În zilele de întâi ale lunii decembrie aceluiași an la Cunione, Genua și Mantaua.

Pacea din 1801 a ținut abia 4 ani și jumătate în care timp regimentul al doilea încă s-a restaurat și reîntregit prin soldați tineri. În 15 august 1805 batalioanele fuseră concentrate pentru exercițiu și revista între comunele Bârgău Suseni și Salva, pe când dintr-odată în 22 august, două dintr-însele fusese puse în marș accelerat, așa încât pe la 12 septembrie ajunseră în Austria Superioară, în regiunile râului Enu (oenus). Într-aceea armata lui Napoleon apucase a străbate provinciile austriece și oștirile împăratului Francisc se afla peste tot în retragere spre Viena; așa batalioanele românești încă au fost comandate să treacă râul înapoi, și anume între cetatea Wasserburg și între Orenburg, al doilea, iar pe la Postetenheim, întâiul; dar trupele franceze le ajunseră, și în inutile loviri ce avură, doi ostași au căzut morți, 5 răniți, 28 prinși. După încheierea păcii, cele două batalioane ajunseră până în 28 februarie 1806, iarăși pe la casele lor.

În septembrie 1805 între alte înaintări câte s-au făcut anume pentru ofițeri de stat major, căpitanul Petru Mehesiu fu înaintat la rangul de maior, ceea ce din timpurile acelea însemna un caz din cele mai rare, ca adică un român să ajungă în armată mai sus în rangul de căpitan. Într-aceea din familia Mehesiu apucaseră a ieși în zilele împăratului Iosif al II-lea câțiva bărbați distinși, precum a fost Mehesiu secretar de curte, autorul documentului național sub titlul *Supplex Libellus Walachorum*, canonicul Mehesiu, traducătorul unor cărți teologice, camerariului Mehesiu de la Zlatna ș. a. Frumoasa familie din care pot să iasă atâți bărbați distinși.

Cu Mehesiu se mai făcu maior și căpitanul german Kraiter care a lăsat suveniruri plăcute în regiment. Anul 1805 fusese unul din cei mai nefericiți. Nu a fost de ajuns depărtarea bărbaților de la familiim, au mai căzut și ploi neconținute, iar pe timpul secerii în ținuturile muntene a și nins, încât secerătoarele trebuiau să scuture mănunchii de nea; fânul în mare parte a putrezit, iar păpușoiul a fost cules ud și necopt. Afară de aceste calamități, pe cât timpul regimentele de linie încă fuseră scoase din Transilvania, batalioanele confiniare rămase în țară au fost dislocate pe la cetăți; așa acasă au rămas în țară mai mult femeile și bătrânii. În asemenea împrejurări colonelul și mai vârtos maiorii batalioanelor trebuiau să se ocupe și de interesele materiale ale populației.

(Continuare în numărul viitor)

Un document important despre adunarea Despărțământului Năsăud al „Astrei” din anul 1919

Partea a II-a – raportul general al Despărțământului

Iuliu-Marius Morariu

Într-unul din numerele anterioare ale revistei, am publicat un document important cu privire la adunarea Desăprțământului Năsăud al „Astrei”, desfășurată la Salva în anul 1919¹, în vreme ce, în câteva materiale mai vechi am vorbit despre anumite laturi ale activității acestuia².

În continuarea acestor demersuri doresc să ofer cititorilor un alt document important privitor la istoria „Astrei” năsăudene, respectiv raportul general al Despărțământului, prezentat în cadrul adunării pomenite mai sus³. Datorită faptului că, din punct de vedere stilistic, el pare mai degrabă creația lui Ioan Păcurariu, decât a lui Alexandru Haliță, cel care a lecturat-o în plenul ședinței⁴, dar și pentru că am regăsit-o într-un alt dosar decât cel al adunării, unde m-aș fi așteptat să o găsesc (și unde era menționat că se va anexa raportului⁵), am crezut inițial că este vorba despre cuvântarea pe

¹ Vezi: Iuliu-Marius Morariu, „Un document important despre adunarea Despărțământului Năsăud al „Astrei” din anul 1919”, în rev. *Pisanii Sângeorzene*, Anul III, nr. 3, Martie, Sângeorz Băi, 2014, pp. 21-25.

² Iuliu-Marius Morariu, „Astra și tradițiile în zona Năsăudului”, în rev. *Crinul satelor*, Serie nouă, nr. 24, Septembrie, Târgu Jiu, 2012; Idem, „Preotul astrict Iuliu Morariu din Salva”, în vol. *Reporter prin Țara Năsăudului*, coord. Virgil Șerbu Cisteianu, Editura Gens Latina, Alba-Iulia, 2012; Idem, „Astra” și tineretul”, în rev. *Transilvania*, anul XL, nr. 10, Octombrie, Sibiu, 2011, pp. 43-45; Idem, „Protoiereul astrict Grigore Pletosu – cleric și cărturar năsăudean”, în rev. *Transilvania*, serie nouă, anul XLI (CXLV), nr. 3, Sibiu, 2013, pp. 28-32; Idem, „Preoții năsăudeni și relațiile lor cu „Astra” între anii 1919-1925”, în rev. *Cetatea culturală*, Seria a IV-a, an XIV, nr. 8 (106), Mai, Cluj-Napoca, 2013, pp. 18-23; Idem, „Astra” și preoții năsăudeni de la începutul secolului XX și până la Marea Unire”, în rev. *Arhiva Someșană*, Seria a III-a, nr. 11, Năsăud, 2012, pp. 173-183.

³ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare ANDJBN), *Fond ASTRA – Despărțământul Năsăud*, dosar 141/1919, f. 1-2.

⁴ *Ibidem*, dosar 140/1919, f. 1.

⁵ *Ibidem*, f. 1 v.

care președintele Despărțământului a rostit-o la această adunare¹, însă, în urma lecturii atente, am ajuns la concluzia că este vorba despre raportul adunării și nu despre aceasta.

Ca stil și concizie, ea trădează contribuția lui Ioan Păcurariu la scrierea ei. De asemenea, faptul că multe informații cuprinse aici s-au regăsit și în cuprinsul cuvântării lui, după cum aflăm din procesul verbal al manifestării², denotă că el a participat la redactarea ei.

Neconcordanțele existente între persoanele care semnează raportul și funcțiile lor, și cele care participă efectiv la adunare (Victor Motogna apare ca secretar ad hoc al Adunării în raport³, în vreme ce, de fapt, secretarul acesteia a fost Iacob Cristea⁴), sunt, cel mai probabil, o dovadă a faptului că documentul a fost redactat înainte de adunare cu câțva timp, că atunci, secretarul acesteia a fost ales cel dintâi, dar, din motive necunoscute nouă, nu a putut să participe, în locul lui fiind ales cel din urmă.

Din punct de vedere al conținutului, cuvântarea conține o prezentare succintă a primei conflagrații mondiale, câteva cuvinte cu privire la bustul poetului George Coșbuc, și la plecarea acestuia din rândul celor vii (marcate prin ridicarea întregii adunări și prin câteva clipe de reculegere), evidențierea activității desfășurată de către prolificul protopop Bujor la Teciu, o dare de seamă cu privire la starea de atunci a Despărțământului, și prezentarea principalelor proiecte de viitor.

Data fiind importanța documentului pentru istoria locală și pentru cea a strică în general, invităm cititorul să reitereze acest eveniment, să afle de la autorul său ce a însemnat războiul pentru nășăudeni și pentru comunitatea transilvăneană în general, să cunoască ce valoare avea poetul George Coșbuc pentru oamenii locului și cum s-a manifestat respectul lor pentru el și să vadă care era situația „Astrei” în acele timpuri și care erau aspirațiile ei⁵.

ANDJBN, *Fond ASTRA – Despărțământul Năsăud*, dosar 141/1919, f. 1-2.

Onorată Adunare cercuală!

Comitetul despărțământului Năsăud al „Asociațiunii”, după o stagnare de 5 ani a activității despărțământului vine a Vă face următorul

¹ Fapt pentru care am și avansat ideea că acest document este pierdut. Vezi: Iuliu-Marius Morariu, „Un document important despre adunarea Despărțământului Năsăud al „Astrei” din anul 1919”, ..., p.

² De exemplu, cele privitoare la George Coșbuc, descrierea războiului sau cele privitoare la scopul „Asociațiunii”. ANDJBN, *Fond ASTRA – Despărțământul Năsăud*, dosar 140/1919, f. 1.

³ *Ibidem*, dosar 141/1919, f. 2.

⁴ *Ibidem*, dosar 140/1919, f. 1.

⁵ În transcrierea documentului, ca și în cazul celuilalt, am păstrat grafia originală și exprimările vremii, chiar dacă, pe alocuri, ele au un iz arhaic, spre a nu știrbi valoarea informației istorice pe care el o oferă. Acolo unde am considerat că prezența unei litere ar fi utilă cititorului în înțelegerea textului, am inserat-o marcându-o între paranteze, spre a se diferenția de textul propriu-zis(n. n.).

Raport:

I. Activitatea despărțământului.

Ultima adunare cercuală a despărțământului s-a ținut în comuna Coșna în ziua de 12 Iuliu 1914, în ziua de Sîn Petru. Atmosfera politicei internaționale era atunci plină de nori grei: atentatul de la Sarajevo se săvârșise deja și parcă se auzea din depărtare vibrarea înădușită a tunetelor, ce prevesteau înspăimântătoarea furtună. Și la începutul lui August furtuna s-a decelerat, războiul s-a deslănțuit.

În ce stare am ajuns noi Românii din fosta Ungarie, prin deslănțuirea acestui îngrozitor războiu din punctul de vedere al manifestării vieții noastre culturale, știm prea bine cu toții; sunt întipărite prea adânc în sufletele noastre acele amenințări brutale și îngâmfade ale guvernului de tristă memorie Ștefan Tisza exprimate în așa numitul „Manifest către națiunea ungurească”, în care se punea în perspectivă „turtire(a) și sfărâmare(a)” acelor fii ai neamului nostru cari ar cuteza să gândească numai ceva nu pe placul politicianilor guvernanți. Dvoastră știți, că s-a sistat dreptul de liberă întrunire, dreptul de a-ți spune cu graiul ori în scris gândurile, dreptul de a influența cât de puțin asupra conaționalilor tăi, luminându-i sau povățuindu-i în sens, cum nu plăcea puternicilor zilei.

Și războiul început în mod dezastruos pentru Austro-Ungaria – căci rușii se apropiiau și de valea noastră – după ruptura de front de la Gorlicze, a luat o desvoltare, care a potențat îngâmfaarea guvernanților noștri în așa măsură, încât în sufletul lor mormântul națiunei noastre era deja săpat. S-a început apoi o spionare sistematică a tuturor lucrărilor, ba chiar și a gândurilor noastre și ei, cari cereau dela noi să murim pentru ei, nu lăsau nici dreptul de a vorbi românește ce deveniau în clipa următoare mormântul nostru.

Veți înțelege deci, că între astfel de împrejurări despărțământul nostru și în general „Asociațiunea” n-a putut desvolta nici o activitate, căci cum ai fi îndrăznit să (în)cerci a promova „literatura și cultura poporului român”, când groapa a însuși acestui popor era deja săpată în gândul adversarilor noștri!

Cu toate acestea trebuie, să amintim, că „bustul de bronz” al poetului nostru George Coșbuc, proiectat să se facă la București de sculptorul Medrea din banii colectați spre acest scop în primăvara anului 1914, s-a făcut, s-a plătit și s-a dat în grija poetului G. Coșbuc, care trăia pe atunci. Putem fi fericiți, că am putut face „bustul de bronz” al lui Coșbuc până ce trăia, și i-am putut aduce până era viu un mic prinos de venerațiune și admirațiune. Poetul în timpul ocupațiunei străine, în 9 Maiu st. n. 1918 a murit în București și a fost înmormântat în 11 Maiu tot acolo.

Cuvine-se să dăm cu aceasta ocaziune expresiune adâncii noastre condoleanțe pentru pierderea celui mai mare fiu al ținutului nostru prin sculare și amintirea lui să o perpetuăm în procesul verbal al acestei adunări.

Intenția noastră a fost, ca bustul lui Coșbuc să fie așezat înaintea edificiului liceului din Năsăud, unde a studiat și el și după ce vom putea executa și aceasta parte din propusul nostru vom da socoteală publică asupra rezultatului colectei și asupra cheltuielilor împreunate cu facerea și așezarea bustului. Sperăm că aceasta o vom putea face în anul viitor, când dacă împrejurările vor concede, se va face și desvălirea bustului Coșbuc în Năsăud¹.

Nu putem trece cu vederea și activitatea – deși neînsemnată în raport cu zilele mari de astăzi – ce unii membri ai despărțământului nostru au dezvoltat în interesul propășirii poporului nostru. Aceasta activitate se vede din anexul acestui raport². Din acest anex vedem că activitatea Dlui protopop Dr Bojor, în Telciu, merită în prima linie laudă și am fi fericiți dacă exemplul Dsale ar afla imitatori în toate comunele românești.

Suntem de credința că și în alte comune s-au ținut prelegeri la popor, numai decît nu ne-au sosit rapoarte încă.

II. Agenturile.

În a. 1914 aveam agenturi aproape în toate comunele de pe teritoriul Despărțământului: Aceste agenturi numărau foarte mulți membri ajutători.

Problema comitetului viitoriu va fi în prima linie, să reorganizeze aceste agenturi și să înceapă opera de propagare a culturii și literaturii în poporul nostru, acum când catenele, ce țineau legate mințile noastre au căzut.

III. Biblioteci populare

am avut în mai multe comune și am avut și două biblioteci ambulante: una în Mintiu și una în Năsăud.

E de datoria comitetului viitor a se interesa, în ce stare se află bibliotecile populare și cele ambulante și a se îngriji de sporirea lor.

IV. În privința averii

despărțământului, după ce Dl cassar Dr T. Moisil, lipsește din Năsăud de mai mult timp, nu putem da deslușiri detaliate până la referada Dsale, care va urma la proxima ocazie.

IV. Membrii

¹ Bustul va fi dezvelit însă destul de târziu, în anul 1926, din cauza mai multor factori. Cf. Olimpiu Boitoș, „Bustul lui Coșbuc”, în rev. *Transilvania*, anul 57, nr. 7, Iulie, Sibiu, 1926, pp. 382-383.

² Anexa nu se mai păstrează însă între documentele acestei manifestări astriste (n. n.).

După consemnarea membrilor despărțământului nostru publicată în „Transilvania”, nr. 7-12 din 1 Dec. 1915, despărțământul nostru a avut:

12 membri fondatori

29 membri pe viață, și

34 membri ordinari.

Cumcă în anul curent câți membri are despărțământul nostru nu suntem în poziția de a ști, deoarece taxele de membri nu și le-au achitat prin cassarul sau biroul despărțământului.

- Cu durere sufletească aducem la cunoștința onoratei Adunări cercuale, cumcă dela ultima adunare cercuală ținută în 1914 până acum, dintre membrii despărțământului nostru au trecut la cele eterne: vrednicii luptători alături de noi pentru interesela Asociațiunii:

- Gavrilă Scridon, fost membru pe viață al Asociaț.
- Ivan Ciocan, fost membru pe viață a As.
- Dr. Paul Tanco și
- Clement Grivase, foști membri ordinari ai Asoc.

Condolenței noastre să-i dăm expresiune prin sculare, Dzeu să-i ierte și memoria lor rămâne scrisă în anelele despărțământului nostru.

V. În fine Comitetul despărțământului nostru Vă roagă:

să binevoiască Onorata adunare cercuală a lua acest raport la știre cu aprobare și comitetului a-i da absolutoriu pentru timpul trecut.

Totodată comitetul și directorul despărțământului își pun mandatul în mâinile Onoratei Adunări cercuale.

Din Ședința comitetului desp. Năsăud al „Asociațiunei”, ținută în Năsăud, în 19 iunie 1919.

Prezident:

Ioan Pecurariu m. pr.

Secretar ad hoc:

Victor Motogna m. pr.

Pentru autenticitatea copiei

Ioan Pecurariu, dir. desp.

- Casa Diocesana de Culturi Științifice BIA
Piața No. 1 "St. Ios. Nicaula" Șugireș-BIA
organizată

CONFERINȚĂ CU TEMA
**BISERICA ȘI PROBLEMELE TINERILOR
ACTUALITATEA EDUCAȚIEI ÎN HRISTOS**

Luna, 31 octombrie 2014, ora 16:00
Biserica "St. Ios. Nicaula" Șugireș-BIA nr. 1

invitat:
pr. conf. dr. Constantin NICULA

De la stânga: Iosafet Khamatkhali "A.P. Aloni" și Liviu Teneșcu "Iulianus Babilă"

EVENIMENT

**Seară duhovnicească cu pr. conf. dr.
Constantin Necula la Sângeorz-Băi**

Pr. Constantin Necula a conferențiat la Sângeorz-Băi în cadrul unei seri duhovnicești

Luni, 31 martie 2014, începând cu ora 16.00, la Biserica „Sfântul Ierarh Nicolae” din Sângeorz-Băi, a avut loc o seară duhovnicească la care a fost invitat pr. conf. dr. Constantin Necula, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu. Acesta a vorbit despre „Biserică și problemele tinerilor. Actualitatea educației în Iisus Hristos Domnul nostru”¹. Acest demers a fost întreprins de profesorul Florin Hodoroga cu ajutorul teologilor Alexandru Dărăban (fiu al Sângeorzului care locuiește în Jucu) și Gelu Săvărășan, din Cluj-Napoca, doctorand în Teologie Ortodoxă. În cadrul mesajului său, pr. Necula a subliniat rolul important al familiei, al școlii și mai cu seamă al Bisericii în educația tinerilor, arătând că toate acestea trebuie să aibă același numitor comun – Dumnezeu.

În rândurile ce urmează publicăm scurte fragmente din cuvântul Pr. Constantin Necula despre redimensionarea duhovnicească a educației creștine a copilului:

„Vă mulțumesc foarte mult că m-ați invitat, mai cu seamă că din 1992 n-am mai trecut așa aproape de Vișeu de Jos, locul de unde este mama mea, dar, într-un fel sau altul, mă leg iarăși înapoi și datorez enorm de mult zonei; tot de aici îmi trag eu rădăcinile oricât m-aș fi eu șmecherit pe la școlile unde am fost.

Vreau să vă mai mulțumesc, deși pare că Sângeorzul este foarte departe, Sângeorzul este foarte aproape de sufletul meu. Îi povesteam tânărului cu care am venit că în clasa a VI-a sau a VII-a, într-o iarnă am petrecut o tabără de neuitat aici. Atunci am văzut Maierul, am văzut toată zona Năsăudului și am rămas extrem de impresionat. Vreau să vă spun, în mod cert, dacă copiii din România ar vedea Hordoul sau ar merge să vadă muzeele din județ ale lui Rebreanu, ar citi cu mai mare dragoste pe Coșbuc și pe Rebreanu...

Știu că pentru voi nu e așa și nu vă mai interesează literatura asta, dar pentru viața noastră a însemnat foarte mult să vedem cu au trăit oamenii care au schimbat fața lumii...

Cred că e momentul ca și Biserica să fie ascultată când e vorba de educația copiilor și oamenii prezenți în săli și în toate conferințele din săptămânile acestea ne-au dovedit că e posibil. Avem de-a face, de fapt, cu o redimensionare duhovnicească a educației creștine a copilului, fiind axați pe trei direcții: bucurie, motivație și eshatologie. Nu putem să-i mai bucurăm pe copii, nici să-i

¹ <http://www.rasunet.ro/pr-constantin-necula-conferentiat-la-sangeorz-bai-cadrul-unei-seri-duhovnicesti>

motivăm, dacă nu le aducem înaintea Împărăției lui Dumnezeu, singurul examen final, de fapt, în fața căruia contează viitorul lor”.

Concluzia acestei serii duhovnicești o redă pr. protopop Ioan Dâmbu: „Acum după ce s-a terminat întâlnirea cu pr. Constantin Necula, aici în Biserica din Sângeorz-Băi, unde a fost foarte multă lume, putem spune că a fost un eveniment împlinit, în sensul că s-a bucurat toată lumea de dialogul pe care l-au avut în finalul conferinței cu pr. profesor și de textul propriu-zis pe care l-a comunicat oamenilor. Au fost aici prezenți tineri în majoritatea lor, câțiva profesori de religie, câțiva profesori de la liceu și mulți credincioși. Credem că a fost o întâlnire foarte bine venită, foarte bine realizată și foarte bine reușită. Ne-am dori ca și pe viitor să avem asemenea întâlniri cu oameni mari, cu oameni care au deja experiența credinței, care trăiesc în duhul creștin ca modele de viață creștinească”¹.

¹ <http://www.youtube.com/user/alexandrumagurean>

Autorii:

BARÎTIU GEORGE, uneori scris *Gheorghe Barițiu*, (n. 4 iunie 1812, Jucu de Jos, comitatul Cluj - d. 2 mai 1893, Sibiu) a fost un istoric și publicist român transilvănean, întemeietorul presei românești din Transilvania. În anul 1838 a întemeiat la Brașov *Gazeta de Transilvania*, primul ziar românesc din Marele Principat al Transilvaniei. În același an a început la Blaj publicarea *Foii pentru minte, inimă și literatură*, primul ziar literar românesc din toate timpurile. Difuzarea lor peste munți era asigurată de prietenul sau librarul Iosif Romanov. George Barițiu fost una din figurile cele mai importante ale Revoluției de la 1848 în Transilvania. În 1861, din inițiativa sa și a canonicului Timotei Cipariu, a luat ființă Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (Astra). A fost mai întâi secretar, apoi președinte al Astei. Asociația a editat începând din 1868 revista *Transilvania*, pe care a condus-o între 1868 și 1889. În această revistă a publicat numeroase articole și studii de istorie și politică. Colectivului redacțional al revistei *Transilvania* i se datorează editarea primei enciclopedii românești, apărută în trei volume la Sibiu, între 1898 și 1904. George Barițiu a publicat tot la Sibiu, tot în trei volume, între 1889 și 1891, principala sa operă, intitulată *Părți alese din Istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*. A fost membru fondator al Societății Literare Române (1866), precursora Academiei Române. În anul 1893 a devenit președinte al Academiei Române.

DOLOGA, DORIN, originar din comuna Romuli, județul Bistrița-Năsăud. Arhivist la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud. Absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, doctorat la aceeași universitate între anii 2003-2010, specializarea Istorie Modernă, obținând titlul de doctor în anul 2010. A publicat o serie de articole și studii privind istoria Țării Năsăudului, dar nu numai, în *Revista Bistriței*, *Acta Bacviensa*, *Archiva Moldaviae*.

HALIȚĂ, MAXIM, tatăl lui Solomon Haliță, născut la 24 noiembrie 1826 (calendar nou) din părinții Luca, urmaș de grănicer, și mama sa Varvara.

MORARIU, IULIU-MARIUS, născut în Salva, județul Bistrița-Năsăud, absolvent al Seminarului Teologic Ortodox din Cluj-Napoca, promoția 2010, student al Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

POP ALEXANDRU, născut la 1859 în Sângeorgiul Român (Sângeorz-Băi), a făcut studii secundare la liceul din Năsăud și Blaj, iar cele universitare la Facultatea de Litere și Filosofie din București, obținând titlul de licențiat în 1893. A fost și arhivar la Biblioteca Academiei

(1884-1891), în care timp a scris prima bibliografie a periodicelor românești de la 1817 până la 1887. A trecut apoi ca profesor la Liceul „Codreanu” di Bârlad unde a funcționat până la 28 august 1902, când a murit. Afară de numita bibliografie, a publicat teza de licență „Desbinarea în Biserica Românilor din Ardeal și Ungaria, 1697-1701”, unii considerând-o o lucrare de începător (București, 1895).

SOHORCA, IUSTIN, născut în Sângeorz-Băi la 23 ianuarie 1881, fiul lui Silviu Sohorca și al Irinei născută Budurlean. Instruirea primară la școala primară din localitate, școala confesională organizată pe două clase la care era învățător Ștefan Utalea. După aceea a trecut pentru următoarele două clase la fosta școală trivială românească. De aici trece la Gimnaziul superior românesc din Năsăud. Între anii 1896-1899 studiază la Preparandia română greco-catolică din Gherla. Începând cu anul școlar 1899-1900 își începe activitatea de învățător la școala confesională greco-catolică din Sângeorz și pe care avea s-o practice 33 de ani, iar în perioada 1925-1932 îi fusese director. Și-a făcut stagiul militar în 1902-1903, iar din 1914 a fost mobilizat în armata austro-ungară. În data de 26 mai 1904 se căsătorește cu Cătălina Jojă, localnică, neavând copii. Este autor a mai multor lucrări, rămase în manuscris, privitoare la istoria locală sângeorzană. A murit în 19 februarie 1966.

Cuprins

IDENTITATE

IUSTIN SOHORCA, *Date istorice despre comuna Sângeorz-Băi – I* -.....7

BISERICĂ ȘI SOCIETATE

DORIN DOLOGA, *Biserica de piatră din Sângeorz-Băi*.....15

MAXIM HALIȚĂ, *Noi mărturii privind biserica de piatră din Sângeorz-Băi*.....20

ALEXANDRU POP, *Dezbinarea în Biserica Românilor din Ardeal și Ungaria (1697-1701)- II* -.....24

TARA NĂSĂUDULUI

GEORGE BARIȚIU, *Istoria regimentului al II-lea românesc grăniceresc transilvan - II* -.....33

IULIU-MARIUS MORARIU, *Un document important despre adunarea Despărțământului Năsăud al „Astrei” din anul 1919*.....41

EVENIMENT

Pr. Constantin Necula a conferențiat la Sângeorz-Băi în cadrul unei seri duhovnicești.....48

AUTORII.....50

CUPRINS.....52

Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CASA DE CULTURĂ SÂNGEORZ-BĂI

ADEVĂRAT A ÎNVIAT!

ISSN 2285 – 8229

ISSN-L 2285 - 8229